

Scholenbouw te Groningen

➤ Scholenbouw (1800-nu)

De architectuur van het schoolgebouw in Groningen wordt aan het eind van de 19^e en in de eerste helft van 20^e eeuw gekarakteriseerd door een tal van 'schoolpaleizen' die de stad een rijke scholenbouw traditie hebben toegekend. Van een relatief bescheiden en klassiek schooltype, wat zich in de bestaande structuur van de stad voegde, wordt deze langzamerhand losgekoppeld van het bouwblok en neemt zij een meer autonome positie: zij vormt zich tot kroon van haar omgeving. Deze ontwikkeling vindt zijn climax in de uitbreidingsplannen van de jaren 20 en 30, waar schoolgebouwen met haar gedurfde, experimentele vormtaal zich op stedenbouwkundig niveau tot belangrijk schakelpunten vormt. Vervolgens vindt deze bloei halte tijdens de tweede wereldoorlog, maar krijgt zij een opleving in de naoorlogse periode waarin er vanuit pedagogisch gedachtegoed en gezondheidsidealen een nieuwe, op het kind gecentreerde systematiek ontstaat.

Wat typeert de Groningse scholenbouw? Op typologisch niveau zijn er een aantal leidraden te volgen: de ontwikkeling van de gang binnen het schoolgebouw (van gang tot gangloos geheel); de relatie tussen klaslokaal en verkeersruimte; de positie van het klaslokaal en speelplaats ten opzichte van de straatzijde - het afzonderen van het stadsleven; de menging van school en speelplaats; het schoolgebouw krijgt meerdere gezichten, een representatieve en een praktische; en het verdwijnen van de grens tussen de binnen- en buitenruimte - het klaslokaal beweegt vrijelijk tussen beide. Aan de hand van een reeks voorbeelden zullen er drie typen en gebonden tijdsperioden in het licht worden gezet: Het 19^e-eeuwse, klassieke schooltype, de experimentele schoolpaleizen in de Groningse uitbreidingswijken van de jaren 20 en 30, en Groningse schooltype van de naoorlogse periode. Dit zijn dan ook de perioden waarin de architectuur van het Groningse schoolgebouw een rijke ontwikkeling is ondergaan, resulterend in een collectie spectaculaire bouwwerken die de stad op dit gebied op de kaart hebben gezet.

De architectuur van het lager onderwijs te Groningen: *een tijdlijn*

>1800

In de vorm van **hoofdelijk onderwijs** - pre 1800 – kregen de leerlingen individueel onderwijs bij de kathedr, de zitplaats van de onderwijzer. Iedere leerling kon slechts gedurende korte tijd per dag daadwerkelijk worden onderwezen. In de overige tijd werd het kind losgelaten wat vaak tot wanorde zorgde. De kathedr was met trapjes verhoogd. Er bestonden nog geen schrijftafels en schoolborden. Ook zat een groot gedeelte van de leerlingen, door het gebruik van dubbele, omzittende werktafels, met de rug naar de onderwijzer toe.

±1800

Klassiek onderwijssysteem: een systematisering ten behoeve van de intellectuele ontwikkeling van het kind. Leerlingen oriënteerden zich nu naar de werkmuur/het schoolbord: “de man van ondervinding is daardoor in staat gesteld, in het aangezicht des kinds te lezen, en uit zijne bewegingen op te maken wat in zijne ziel omgaat.” De katheders – gezagsposities – zijn verdwenen. Er ontstond een geleidelijke systematisering van het schoolgebouw: zoals een drieklassige en op kennis gebaseerde opdeling, als gevolg van de schoolwet uit 1806.

Rond deze tijd ontstond ook de bemoeienis van medici met de scholen: hygiëne – lucht, licht en ruimte, als gevolg van een ontwikkelende volksgezondheidspolitiek: hippocratische theorie. Overbevolkte scholen hadden tot dan toe de kwalificaties van varkens- en schapenhokken.

±1850

De 'nieuwe school': scholen waren tot deze periode nog altijd kerkelijk eigendom. Vaak verbonden met kosterij en onderwijswoning aan een naastgelegen kerk. Dit veranderde echter geleidelijk naar een gemeentelijk bezit van de scholen. In 1828 was er prijsvraag voor het beste schoolgebouw: die zou gelithografeerd worden en dienen als voorbeeld. Zo bestond deze uit een blinde werkmuur; grote op het noorden gerichte ramen; langwerpig volume, met banken en tafels in lengterichting. Onderverdeling van verschillende leeftijdsgroepen en geslacht. Het omliggende terrein, zoals voetpaden en speelplaatsen, werden voor het eerst aandacht gegeven. Lesmateriaal onder aandacht: afwisselend dagindeling.

±1870

Hoewel de begeerte tot het Christelijk onderwijs afneemt – concurrentie met de groeiende staats(normaal)school – vond er een tegenreactie plaats: een evangelisatie voor alle standen van de maatschappij. Het ideaal: "hoofdonderwijzers [...] van één en hetzelfde beginsel uitgaan en door éenen geest gedragen worden." Ook deze scholen breidden zich uit: opdeling hoofd- en hulponderwijzers, jufvrouwen, kweelingen, en helpsters. In Groningen zijn een tal van voorbeelden: Baresteege, Schoolholm, Poelestraat en Ossemarkt; Sophia School, Roomsche katechetische armenschool, school van 't Nut. Nieuwe regelgeving: een minimum van 4m³ inhoudsruimte per kind. Overbezetting tegen te gaan. Verdere eisen: Licht en lucht, ligging aan de straat, schoolbanken, speelplein, privaat.

Rooms-Katholieke lagere
school/St. Michael
meisjesschool, Schoolholm,
Groningen. Geopend in 1873.

Bourtange: School aan de
voormalige Schoolstraat,
1899-1919.

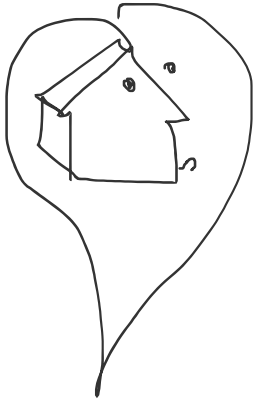
-1880

Secularisme. De kosten voor het openbaar onderwijs kwamen voortaan geheel voor de rekening van de gemeenten. Typologisch kenmerkend voor de periode (schoolgebouw Bourtange): een langgerekt, symmetrisch en evenwijdig aan de straat gesitueerd volume, vaak terug gelegen ten opzichte van de bebouwing (speelplaats); (minimaal) twee lokalen, geplaatst aan weerszijden van de hoofdentree; grote en hoog aangebrachte vensters, zodat leerlingen niet naar buiten konden kijken. Een verhoging van de inhoudsruimte per kind. Belangstelling van medici voor de schoolhygiëne neemt toe: cholera-pandemie eind jaren 1840 + liberale ideeën en modernisering. Relatie volksgezondheid en sociale factoren. Er komen 172 nieuwe scholen in de provincie Groningen + 149 worden verbeterd.

Openbare lagere school
Winsum, 1883.

1880-

Nieuwe ideeën en idealen: de klas als individu, Groningse hoofdonderwijzer, H. Bouman (pedagogisch tijdschrift De Schoolbode, 1875):

“De geheele klasse richt hare aandacht op één punt, zij ziet, hoort en werkt, alsof ze één persoon ware. Naar den onderwijzer richt zich haar oor en hare opmerkzaamheid, naar het zwarte bord haar oog, wanneer er iets duidelijk gemaakt of aangewezen wordt.”

Het Scholenbouwbesluit uit 1880 bracht concrete eisen met zich mee, waar het schoolgebouw aan moest voldoen. Zo ontstond er in Groningen een commissie waar H. Bouman en niemand minder dan P.J.H. Cuypers onderdeel van uitmaakten. Gangen min. 2.5m breed; 4.5m³ luchtinhoud per leerling; afstand tussen achterste bank en werkmuur <6m. Buitenlicht via meerdere gevels laten binnenvallen; minimaal 1/6^e van het totale vloeroppervlak bedraagt het glasoppervlak; toiletten niet los van de school; max. 50 leerlingen per klas.

Eind 19^e eeuw, meer stilistisch experiment: neogotiek zoals in Winsum (zie afbeelding): Een tal van lokalen; uitgevoerd in de heersende neostijl van Cuypers; eenzelfde stijl was gebruikelijk voor spoorwegstations (denk aan het station van Gosschalk). Vanwege een toenemende bevolking en moeilijk uit te breiden bestaande scholen rezen er aan het eind van de 19^e eeuw een tal van ‘schoolpaleizen’: Radesingel, Nieuwe Boteringestraat, Noorder- en Westerbinnensingel, en de Oosterweg. Deze groei werd nog verder versterkt door de leerplichtwet van 1901.

Openbare lagere school en
Schipperesschool, Oosterweg,
1881.

School, Noorderbinnensingel,
1882.

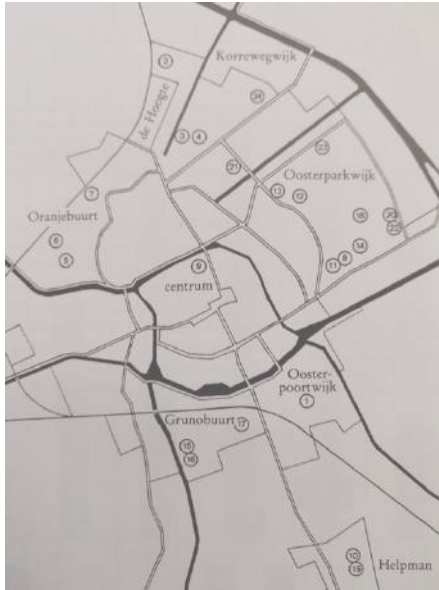
Christelijke lagere school,
Nieuwe Kijk in 't Jatstraat,
1893.

Radesingel,
Voorthuijzenschool, 1894.

Klaas de Vriesschool,
Boteringesingel, 1897.

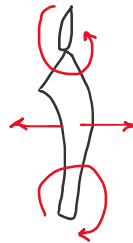
Tuchtschool Haren,
Rijksstraatweg 284,
1904/05.

1920-1940

In 1920 werden er opnieuw nieuwe wetten doorgevoerd door de minister De Visser (wet-de Visser) met o.a.: leslokalen voor niet meer dan 48 leerlingen, een plafond van minstens 4 meter hoog, geen stenen vloeren, lokalen op het zuiden georiënteerd met hoge glasvensters, eenvoud in routing, open schoolpleinen en voldoende toezicht. Een **stedenbouwkundige benadering** werd ook van belang: met een maximale reisafstand van 4 kilometer en fabrieken, slachterijen, veemarkten en kerkhoven in de omgeving waren ongewenst. Ondanks de economische recessie van de jaren 30, wat een einde maakte aan de opleving in de scholenbouw, blijft de invloed van de wetgeving van 1920 en aansluitende pedagogische ideeën sterk aanwezig. Scholen worden planmatig onderdeel van urbanisatieplannen: vergroeid met de nieuwe wijken het dagelijks leven van haar bewoners. Na de eerste wereldoorlog verzezen een aantal nieuwe Groningse wijken als gevolg van het stadsuitbreidingsplan ontworpen door stadsarchitect J.A. Mulock Houwer: de Korrewegwijk, Oranjebuurt, Oosterpark en de Hoogte, waarbij er maar liefst 24 nieuwe schoolgebouwen in de stad verzezen. In plaats van scholen bouwen op inpandige binnenterreinen, zullen de nieuw te bouwen scholen onderdeel vormen van een stedenbouwkundige en sociaaldemocratische ingreep.

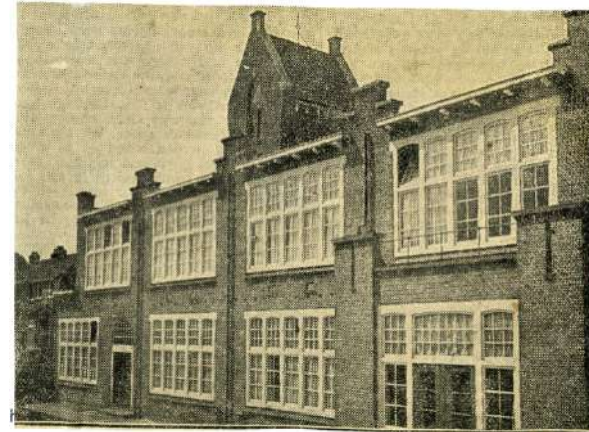
Kaart met de 24 nieuwe schoolgebouwen, gebaseerd op het door de Groningse stadsarchitect J.A. Mulock Houwer gemaakte Plan van Uitleg uit 1903.

Nieuwe pedagogische inzichten. Maria Montessori, ‘Zelfopvoeding’ (1920):

“De school moet een plaats worden waar het kind kan leven in vrijheid; en deze vrijheid moet niet alleen zijn de geestelijke vrijheid die innerlijke ontplooiing bevordert, het hele kindermechanisme [...] behoort in de school de beste ontwikkelingsvoorwaarde te vinden.”

In het klassieke onderwijssysteem was er weinig ruimte voor het individuele kind. De klas, zoals in de eerdere quotatie van Bouman naar voren komt, wordt als één geheel gezien. Zo werden aan het begin van de 20e eeuw nieuwe onderwijsmethoden geïntroduceerd, die uitgingen van een losser klassenverband, gecentreerd op de individuele ontwikkeling van het kind. Nieuwe vormen werden gepropageerd door o.a. Maria Montessori, Kees Boeke en Jan Ligthart. Een van de centrale figuren was de antroposoof Rudolf Steiner (1861-1925), wiens educatieve filosofie in Nederland vorm kreeg in het vrijeschoolonderwijs. Zo streeft zijn pedagogie naar een holistische ontwikkeling van de intellectuele, artistieke en praktische vaardigheden van de leerling, waarbij verbeeldingskracht en creativiteit het kind spiritueel kan doen ontwikkelen.

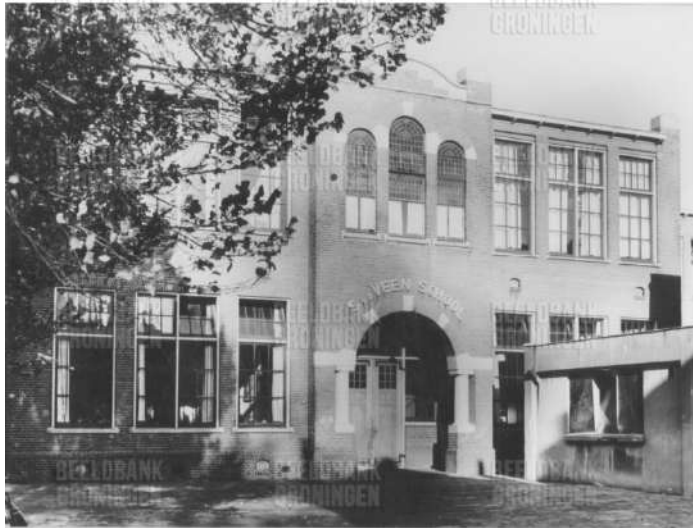

Gemeentelijke lagerschool,
Cortinghlaan 27, 1916/17.

O.Q. van Swinderenschool,
Sumatralaan, 1922.

Julianaschool, Dirk
Huizingastraat, 1925.

J.C. Wirtzschool,
Rosensteinlaan, 1926.

Naast de historiserende, decoratieve stijl van Cuypers, was daar de sobere, strenge stijl waarvan de architect H.P. Berlage de grote initiator was. Hij vertegenwoordigde een stroming in de bouwkunst die gebaseerd was op geometrische eenvoud en overzichtelijkheid, iets wat zich ook in de scholenbouw uitte. In de Christelijke lagere school aan de Noorderbuitensingel en de openbare lagere school aan het Albertine Agnesplein is de invloed van Berlage op te merken. De rijk experimentele scholen van Siebe Jan Bouma, als onderdeel van Mulock Houwer's Plan van Uitleg (1903), reageren – zoals de algehele opkomst van de Amsterdamse School – op deze beweging.

S. van der Veenschool,
Noorderbuitensingel, 1914.

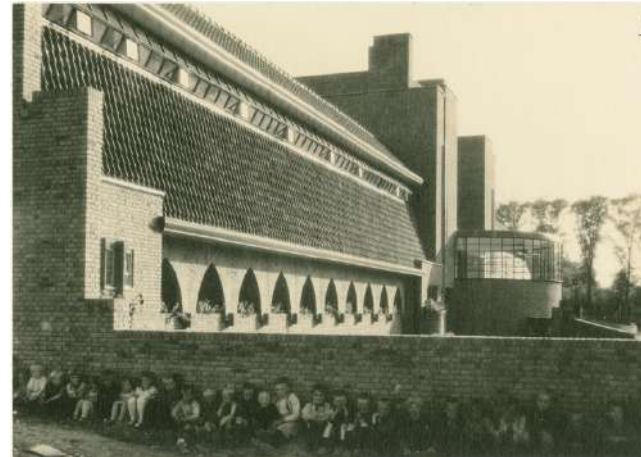
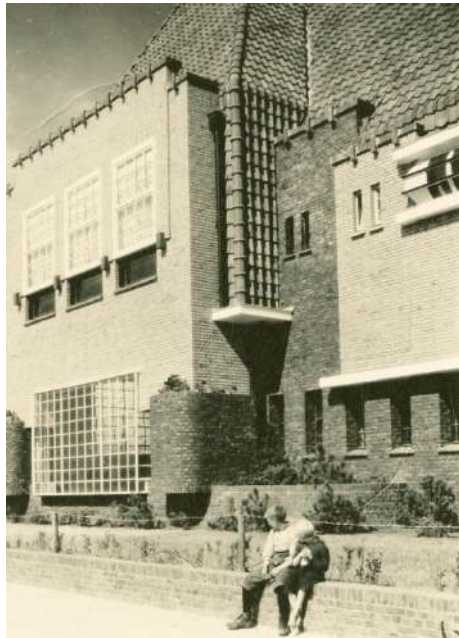
Openbare lagere school,
Albertine Agnesplein, 1922.

Vergroeid met het dagelijks leven van haar bewoners en als integraal onderdeel van de gemeenschapszin: de scholen van Siebe Jan Bouma zijn onlosmakelijk verbonden met de stedenbouwkundige situering waarin zij zich bevinden. Klaslokalen zijn van de straat af georiënteerd en worden geflankeerd door een open en zakelijke gevel aan het schoolplein, terwijl de circulatieruimten zich voornamelijk aan een monumentale, gesloten gevel aan de straatzijde bevinden. Als een compositie van verticalen en horizontalen voegt iedere school zich op eigen wijze in het gevelbeeld en vindt het zijn climax in de samenkomst van deze twee krachten: door o.a. sculpturale hoekoplossingen en trappenhuizen. Het horizontale venster, wat de leerlingen minder zou prikkelen dan hoge vensters, is onderdeel van een vocabulaire van abstracte, ruimtelijke vormen die duidelijk geïnspireerd zijn door het werk van de architect Dudok.

Scheepstra en v.
Starkenborgschool, J.H.
Jansenstraat, 1925.

School XIV, Haydnschool,
Haydnlaan, 1928.

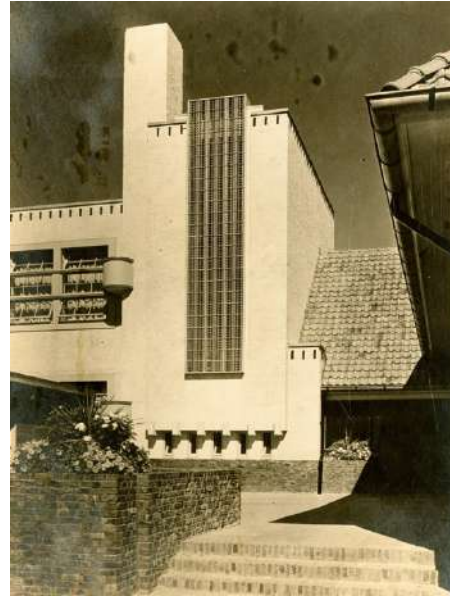

Th. Thijssen en D. Bosschool,
Zaagmuldersweg, 1928.

Leonard Springer en Mulock
Houwerschool. Parkweg, 1928.

Rabenhauptschool,
Rabenhauptstraat, 1929.

Ligthartschool,
Klaprooslaan, 1929.

Van Houtenschool,
Oliemuldersweg, 1932.

Kleuterschool De
Zonnebloem, Graaf
Adolfstraat, 1932.

1950

Pedagogische voortzetting. Na een grote verschijning aan (mislukte) bouwsystemen die met de snelheid van de babyboom mee konden gaan, werden de principes van de vooroorlogse onderwijsvernieuwers in de jaren vijftig door gevoerd. Het begrip 'leren' werd door de Landelijke Commissie Scholenbouw op de volgende manier gedefinieerd: "Onder leren dient men een typisch menselijke gedragsvorm te verstaan, daardoor gekenmerkt dat het kind een samenstel van handelingen verricht waarbij het hoofd (intellectueel), hart (emotioneel) en hand (motorisch) betrokken dient te zijn", een uitspraak die nauw aansluit bij Rudolf Steiner zijn 3-delig mensbeeld, gevormd door een denk- voel- en wilslichaam. Het schoolprogramma moet hier dus ook op afgestemd worden. Daarbij wordt een plotselinge overgang van het vrije, speelse naar het schoolse leven vermeden, wat psychologisch niet verantwoord zou zijn. In de nieuwe werkwijze veranderen niet alleen de rol van de leerlingen – richting een vrijer en zelfwerkend ideaal – maar ook dat van de onderwijzer. Hij staat minder voor de klas, maar vooral in de klas. Iets wat de directe relatie met de leerling stimuleert en de van oudsher bestaande hiërarchie doorbreekt. Ook wordt de school steeds meer als een sociale omgeving gezien, een gemeenschapscentrum dat zich niet alleen op binnenschoolse activiteiten focust: iets wat zich in Scandinavië al aan het onttrekken was. Als resultaat ontstonden er in de naoorlogse periode drie (nieuwe) schooltypen in Nederland: de gangloze school, vaak gegroepeerd rondom een binnenplaats; de halschool, een groepering lokalen rondom een centrale hal; en de paviljoenschool, een type wat zich in de vooroorlogse periode al in het buitenland manifesteerde.

Openluchtschool/Buitenschool, Appelbergen, Haren, 1954.

Boumanschool, Van Oldenbarneveltlaan, 1955.

In het jaar 1950 wordt er door de zogeheten Groningse Scholencommissie een rapport met richtlijnen gevormd waar de scholen van de komende decennia aan moeten voldoen. Hierin worden de volgende punten gepresenteerd: de school functioneert als wijkcentrum; er is een voorkeur voor het dubbele schoolcomplex; de school is minimaal 10 meter van de straat gesitueerd; het gebouw is naar het zuidoosten georiënteerd; het biedt mogelijkheid voor buitenles; tweezijdige natuurlijke belichting van de lokalen; dwarsventilatie; ramen met lage vensterbanken; een maximum van 38 leerlingen per lokaal; beweeglijk meubilair; een kleurstelling van zachte pasteltinten; een voorkeur voor permanente scholenbouw, in tegenstelling tot systeem- of montagebouw: de Finse school is daarentegen wel acceptabel (dit waren in hout uitgevoerde semipermanente accommodaties); ook is er een voorkeur voor een bakstenen gebouw. Het **Groningse scholentype**, tot stand gebracht door de architect Jaap Wilhelm (1911-1971), sluit zich hierop aan en verschilt van het Amsterdamse licht- en luchttype. Wilhelm's gangloze klasseneenheid, waar de werkruimte, garderobe en toiletten onderdeel van maken, en waar toezicht volledig wordt gewaarborgd, bevat een mate van transparantie wat in het Amsterdamse model nog niet zo overduidelijk naar voren komt.

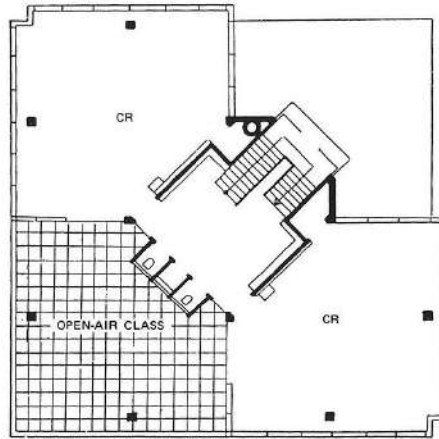
Scholen ontwerpen vanuit de belevingswereld van het kind. Niet alleen luisteren maar actieve participatie en zelfontdekking. Dat was het ideaal van Jaap Wilhelm. In contrast met de monumentale en luxueuze vooroorlogse scholenbouw van de jaren 20 en 30 scheen waren scholen na de oorlog enorm achtergesteld: het waren simpelweg op massaproductie gerichte bouwsystemen. Wilhelm ging uit van de volgende principes: een uiterlijke vorm wat zich tussen woonhuis en werkplaats balanceert; een bezonning die met behulp van lichtbeuken het lokaal gedurende de hele les dag bereikt; een vrije opstelling meubilair in verhouding tot de lichtinval; dwarsventilatie zonder tocht; geluidsbuffers tussen lokalen, functionerend als buitenruimten; een overzichtelijk geheel met controle op toiletten; en een gesloten noordwand. Deze gangloze, compacte paviljoen structuren zijn, zoals de Russische Stamscholen van Stam-Beese, met een karakteristieke daklijn in oost-west richting gesitueerd, en zijn een voortvloei van Montessori's 'huis voor de kinderen' ideaal. Ook sluiten ze aan bij de 'self-contained classroom' van de Amerikaanse architect Richard Neutra, een aanhanger van het Daltononderwijs.

Jan Evert
Scholtenschool,
Huygenstraat, 1956.

Leonard Springerschool,
Canadalaan. (Ele de
Haas), 1963.

Openluchtschool 'voor
het gezonde kind',
Cilostraat, Amsterdam-
Zuid, 1930. Jan Duiker.

Het Groningse schooltype vindt zijn oorsprong in de jaren 30. De inbreng van nieuwe pedagogische inzichten en de hierop aansluitende onderwijsmethoden aan het begin van de twintigste eeuw lopen parallel aan ontwikkelingen op het gebied van hygiëne; tevens een reactie op de opkomst van de longziekte tuberculose, wat zich in dichtbevolkte steden in enorme maten verspreidt. Zonlicht en frisse lucht worden zodoende als heilzaam gezien voor het kind, wat vervolgens resulteert in de opkomst van een nieuw scholenbouw type: de openluchtschool (deze waren vaak geïnspireerd op het sanatorium-wezen). Met open gevel elementen – harmonicadeuren – konden de klaslokalen, die zich vaak in een losse paviljoenstructuur over het landgoed verspreidde, in directe relatie staan met de elementen. Het idee om de school te zien als een verzameling van losse huisjes was afkomstig van de Berlijnse stadsarchitect Bruno Taut, deze werden dan ook vaak in een groen landschap gesitueerd.

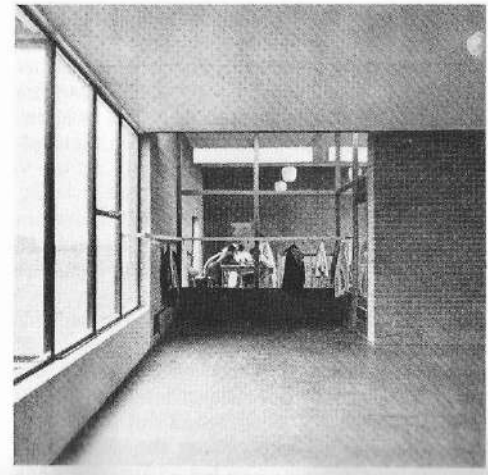
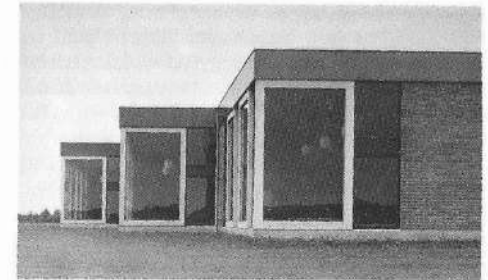
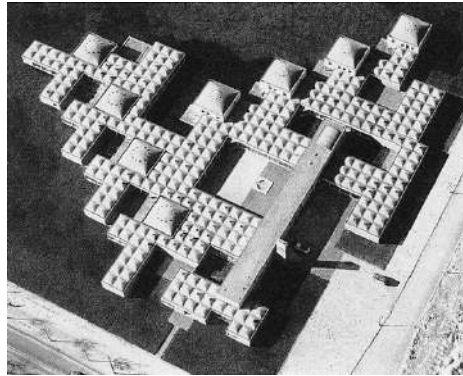
Het type van de openluchtschool, en met de befaamde uitvoering van Duiker in Amsterdam (zie afbeelding vorige pagina), is hoogstwaarschijnlijk het resultaat van eerdere typologische ontwikkelingen die in de Duitse stad Frankfurt plaatsvonden. De in deze stad actieve Oostenrijkse architect, Franz Schuster, bedacht namelijk zijn eigen schooltype genaamd het Schustertyp, als onderdeel van het Nieuwe Frankfurt' van de jaren 20. Kenmerkend is de afwezigheid van de gang; een centrale hal of trappenhuis met lokalen aan weerszijden; lokalen die van twee kanten verlicht worden; en een U- of H-vormige plattegrond, waarbinnen zich een speel plaats bevindt. Door het lokaal van twee kanten te belichten (dit is ook ten behoeve van de ventilatie) kan het kind niet meer in zijn eigen schaduw zitten. Schuster's gangloze school was uiteindelijk ook kenmerkend voor het naoorlogse type schoolgebouw, zoals die van Wilhelm.

Kindergarten „Haus der Kinder“, Rudolfplatz, ca. 1931. Franz Schuster

Kinderwelt in Darmstadt, 1956. (later voorbeeld) Franz Schuster.

Wilhelm's type wordt daarnaast ook nauw in verband gebracht met de opkomst van het structuralisme, zoals uitgeoefend door de architecten Jaap Bakema, Aldo van Eyck en Herman Hertzberger. De klasseneenheid, waarbij hetgeen als een zelf functionerend en individueel geheel werkt, is in de jaren 60 onderdeel geworden van experiment. Zo'n eenheid wordt als motief binnen een organisch geheel geplaatst, als onderdeel van een grotere architectonische compositie. Voorbeelden gebaseerd op het gebruik van zulke eenheden zijn het Burgerweeshuis en de school te Nagele van Aldo van Eyck.

Burgerweeshuis,
Amsterdam, 1960.
Kinderwelt in
Darmstadt. Aldo
Van Eyck.

School te Nagele,
1956. Aldo van
Eyck.

De architectuur van het lager
onderwijs te Groningen: *bijzondere
scholen uitgelicht*

➤ Zuiderbewaarschool, Nieuwstad (1849)

Het klassieke schooltype karakteriseert zich tot aan het einde van de 19e eeuw door een symmetrisch en rechthoekig, met schild- of zadeldak bekroond bouwvolume waarbij een centraal gelegen entreehal/vestibule het geheel in tweeën opdeelt. De aan weerszijden gelegen klaslokalen, die volgens het Christelijk onderwijs op basis van geslacht zijn gescheiden, bevatten grote en hoog aangebrachte vensters (het raamoppervlak neemt door de tijd heen sterk toe), en schoolbanken die in lengterichting zijn geplaatst en zich als eenheid naar een blinde werkmuur oriënteren. De vensters zijn vaak naar het noorden georiënteerd en verhoogd zodat direct visueel contact met de omgeving wordt vermeden. Deze formele en systematische opzet is dan ook puur ten behoeve van een directe, controlerende relatie tussen onderwijzer en kind, waarbij alle mogelijke vormen van afleiding worden vermeden. Pedagogische belangen zijn in deze periode nog niet onder de aandacht gebracht; er wordt vanuit een praktisch oogpunt gewerkt. In de bestaande stadsstructuur zien wij dat het klassieke schoolgebouw vaak evenwijdig aan de straat en het bouwblok is gesitueerd, maar uit de rooilijn wordt gelegen om zo ruimte te bieden voor een speelplaats. Door deze ingreep worden de geluiden van de straat als het ware gedempt. Ook oriënteren de werkbanken zich vaak van de straat af, wat de concentratie van de leerlingen zou bevorderen. Noorderlicht wordt verder als ideaal licht gezien, en de vensters zijn dan ook vaak in deze richting georiënteerd. Op deze kenmerken na, en het feit dat scholen vaak in de nabijheid van plaatselijke kerken zijn gesitueerd, vertelt het klassieke schooltype weinig over haar omgeving. Daarnaast krijgt de klaseenheid prioriteit over de individuele ontwikkeling van het kind. Dit laatste komt dan ook goed naar voren in een quotatie van hoofdonderwijzer en commissielid t.b.v. de Groningse scholenbouw, H. Bouman: “De geheele klasse richt hare aandacht op één punt, zij ziet, hoort en werkt, alsof ze één persoon ware. Naar den onderwijzer richt zich haar oor en hare opmerkzaamheid, naar het zwarte bord haar oog, wanneer er iets duidelijk gemaakt of aangewezen wordt.” (De Schoolbode, 1875). De Zuiderbewaarschool (kleuterschool) aan de Nieuwstad 12, ontworpen door de architect J.F. Scheepers, is een voorbeeld van een klassiek schooltype met twee hoofdvolumes aan weerszijden van een centrale hal, bekroond door een schilddak. De symmetrische voorgevel is dan ook op het noorden georiënteerd en heeft aan weerszijden van het ingangsrisaliet tweemaal vier en terzijde nog twee gotiserende vensters. De gevel wordt verder afgesloten door een gevlochten rondboogfries op gewitte achtergrond naar Groninger Romano-gotische trant. De zuid/achtergevel, waar zich de speelplaats bevindt, wordt begrensd door een gevel met smalle zuilen waar zich transparante gevelelementen tussen bevinden (zie afbeelding). Ondanks dat er in de loop der jaren extra lesvleugels aan de speelplaatszijde zijn toegevoegd, is het rechthoekige hoofdvolume een voorbeeld van het klassieke schooltype.

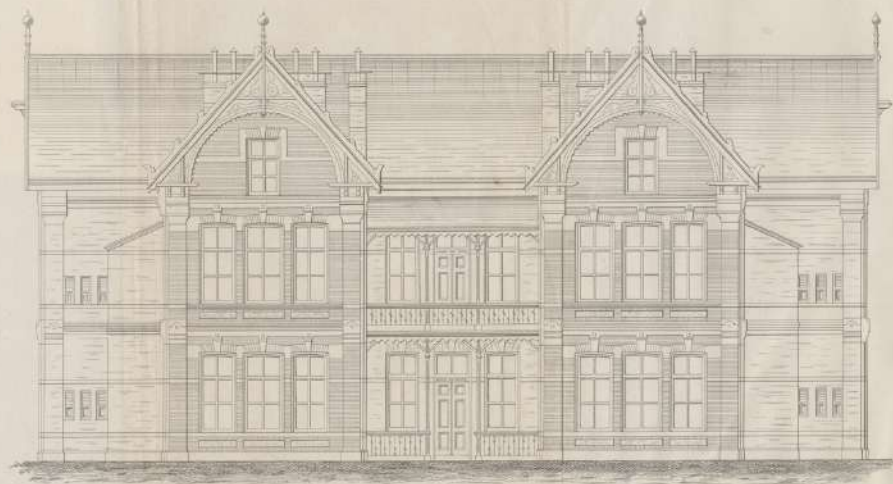
School, Boteringesingel (1882)

Vanwege een toenemende bevolking en moeilijk uit te breiden bestaande scholen werden er aan het eind van de 19^e eeuw een tal van 'schoolpaleizen' gebouwd; een groei die verder versterkt werd door de leerplichtwet van 1901. Het klassieke schooltype was vaak kleinschalig, bestaande uit twee lokalen opgedeeld op basis van geslacht. Zo richtte het eind van de eeuw veranderde dit naar een opsplitsing op basis van leeftijdsgroepen en een toename van klaslokalen. Het klassieke scholentype, waarin twee lokalen worden gescheiden door een entreehalletje met toiletten, wordt groter en complexer: verschillende lokalen zijn vanuit eenzelfde hart te bereiken via een gangensysteem. De school aan de Noorderbinnensingel/Boteringesingel is zo'n type 'gangschool'. Wat opmerkelijk aan het ontwerp is, is dat er in plaats van een centrale hal gekozen is voor een overdekte speelplaats. De gebruikelijke speelplaats aan de voorzijde van het schoolgebouw bevindt zich hier (deels) binnen de periferie van het bouwvolume. De entree ligt dan ook aan het eind van het voorportaal en markeert het middelpunt van de plattegrond. Op dit punt kruisen twee gangen elkaar: één leidt direct tot het trappenhuis in het verlengde van de entree, en via de tweede, in lengterichting gelegen gang bereikt men de klaslokalen en toiletten. Door de twee kruisende assen wordt het geheel als het ware in vieren opgedeeld. In de blauwdruk is te zien hoe er in de jaren 20 van de volgende eeuw typologische wijzigingen aan zijn gebracht: de speelplaats is omgebouwd tot opberghok; de entree is naar de achtergevel verplaatst, het hier gelegen trappenhuis splitst zich tot twee kleinere versies die nu aan de zijgevels gelegen zijn; en de toiletten bevinden zich nu in het verlengde van de entree. Oftewel, de positie van de toiletten en het trappenhuis zijn omgedraaid. Ondanks het feit dat de twee kruisende gangen in directe relatie staan met een open voorportaal zijn de gangen nauwelijks belicht, wat contrasteert met de omringende lokalen waarin grote raamopeningen het gevelbeeld bepalen. Terwijl het klassieke schooltype duidelijk in de plattegrond naar voren komt geldt dit niet voor de stijl waarin het geheel is uitgevoerd: namelijk een chalet-stijl (dit is met name te herkenbaar in de ver uitstekende en overmatig gedecoreerde daklijsten). Deze stamt van de alpenhut, een traditionele bouwvorm van boerderijen uit Zwitserse berggebieden. Rijke Europese toeristen trokken aan het eind van de 19^e eeuw massaal naar deze regio's en imiteerden de stijlkenmerken vervolgens in hun eigen villa's en vakantiewoningen. Aangezien de Groningse scholenbouw aan het eind van de 19^e eeuw als 'schoolpaleizen' geïdealiseerd werden, lijkt de keuze op deze 'adellijke' stijl niet eens zo markant. Of het naast deze representatieve rol ook een daadwerkelijke functionele relatie tot stand heeft gebracht, is onwaarschijnlijk. Echter is de menging van een speelplaats met een typisch chaletachtige overkapte loggia een bijzondere samenkomst van ideeën.

Schoolgebouw

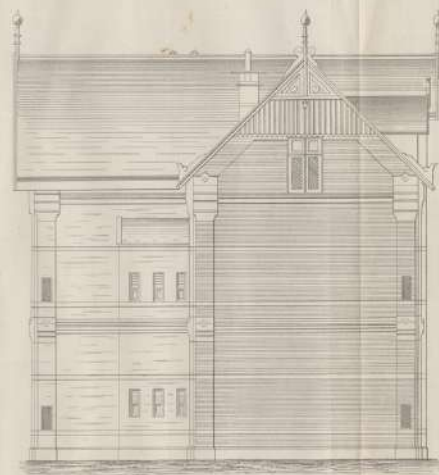
buiten de 9m. Boteringepoort

Voor-gevel.

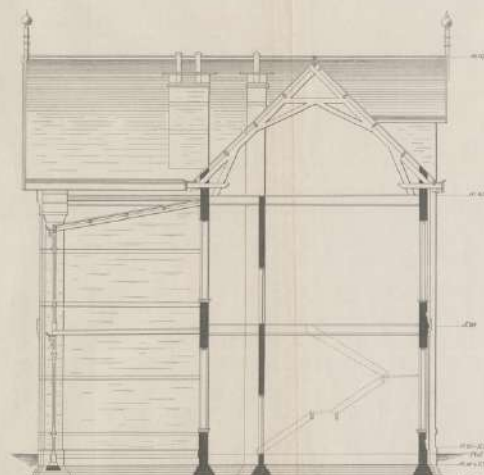

Schoolgebouw door den Architect. Scholten
by ontwerp van den 11. April 1880. W. 18/215

End-gevel

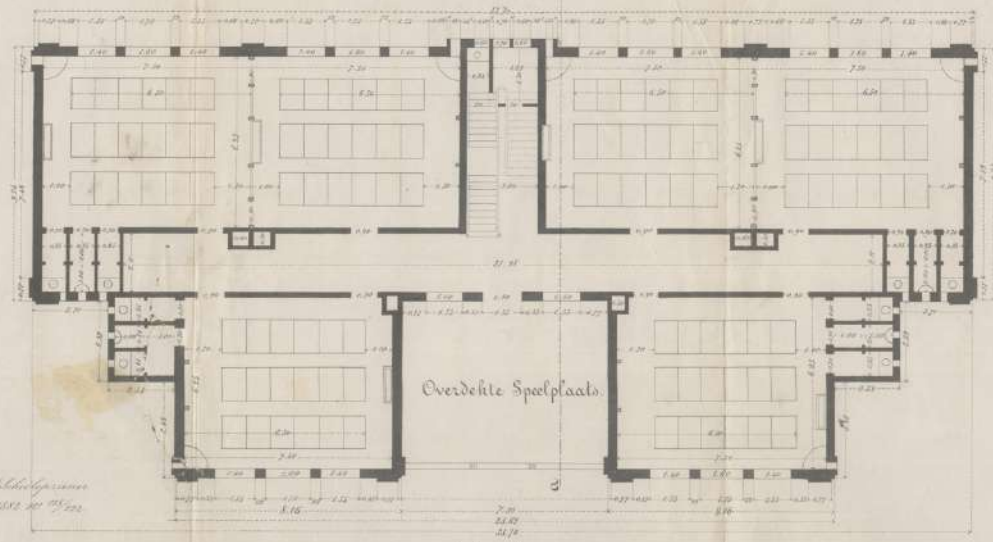

Dwaars doorsnede a.b.

Schaal 1 à 100.

Begane-Grond.

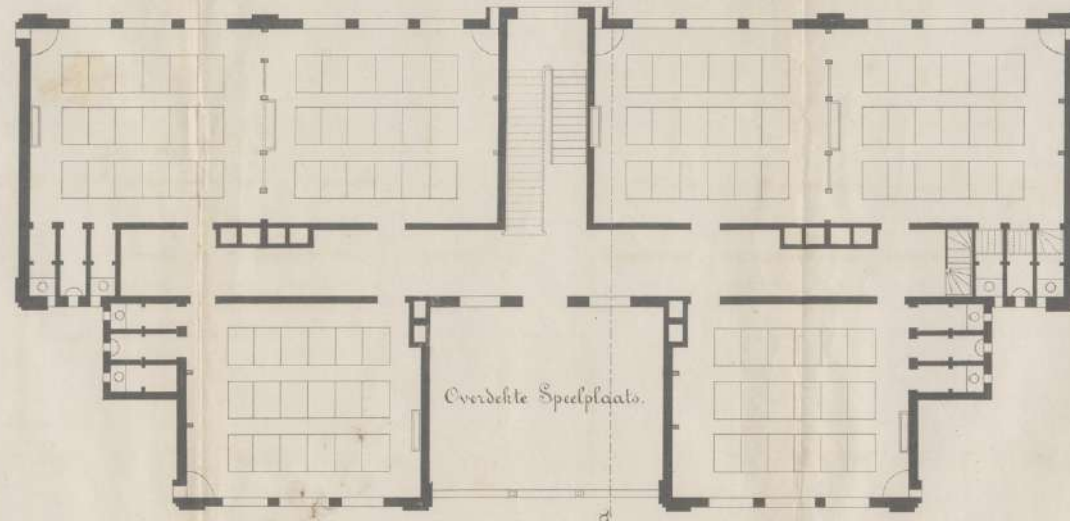

Schoolgebouw
April 1880. W. 18/215

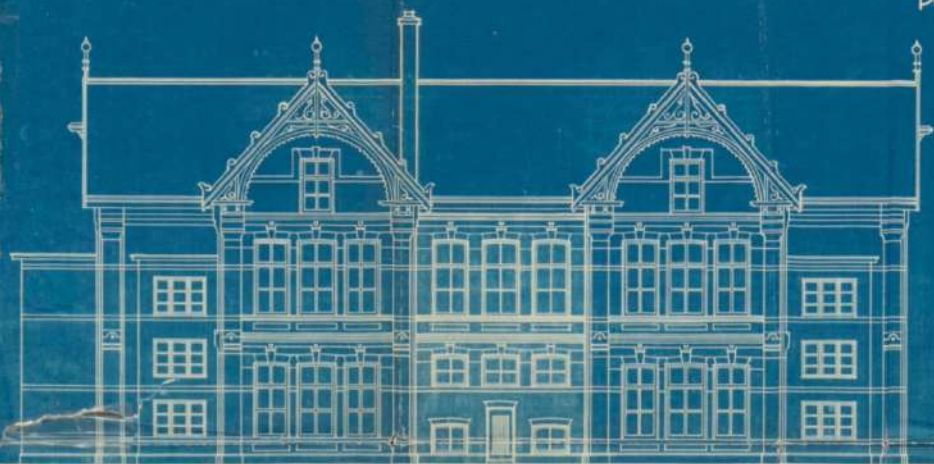
Schaal 1 à 100.

gebouw
Boteringe poort.

Verdieping.

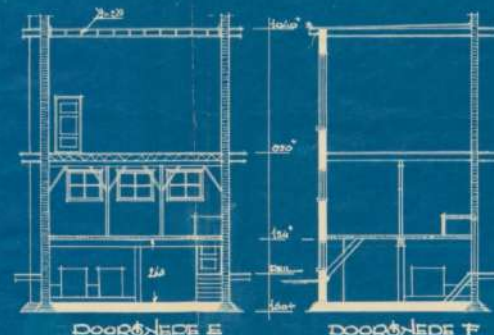
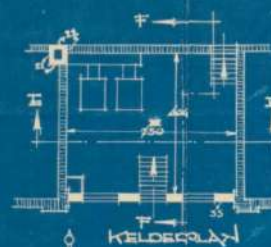
PLAN TOT VERBOUW VAN DE OPENBARE LAGEDE SCHOO
AAN DE DOERINGESINGEL - SCHAA 1:100

VOORDEVEL

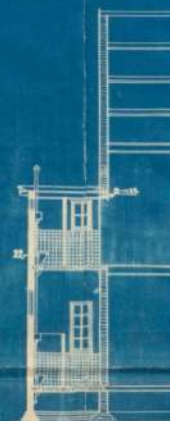

ZUIDEVEL

DOORSNED E

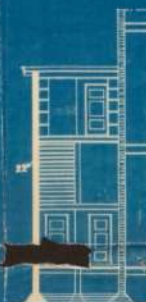
DOORSNED F

DOORSNED A

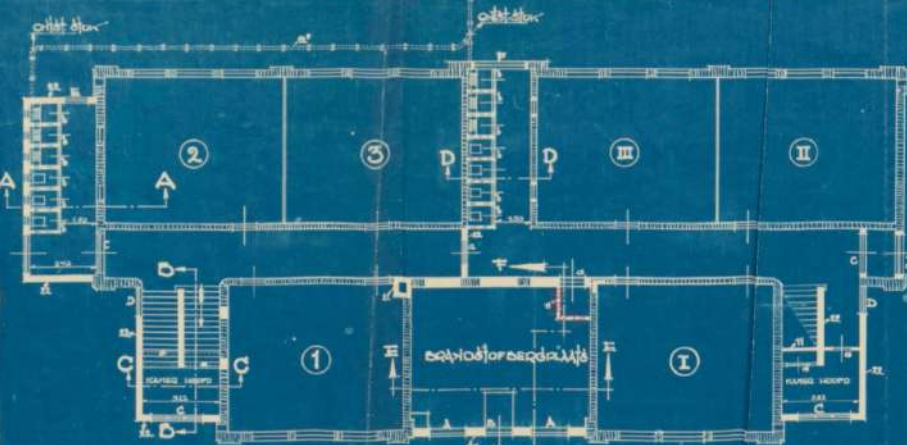
DOORSNED B

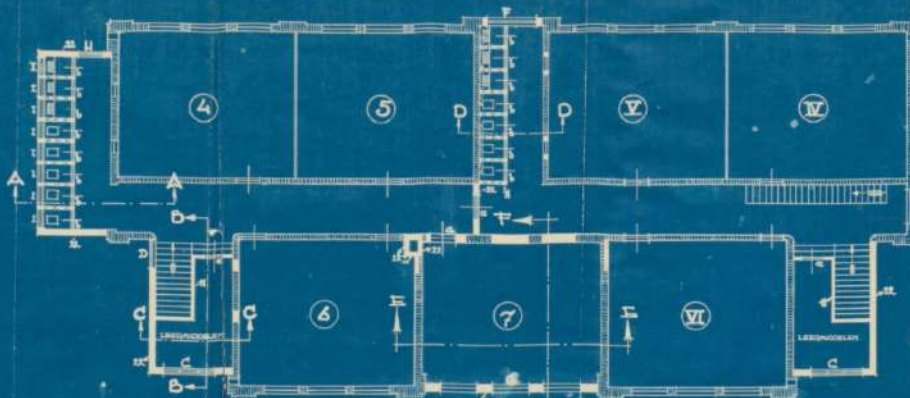
DOORSNED C

DOORSNED D

GEWIJZIGDE PLATTE GROND

GEWIJZIGDE VERDIEPINGPLAN

BESTAANDE SITUATIE

GEWIJZIGDE SITUATIE
SCHAA 1A 500

GORINGEN JULI 1857
DE DIRECTEUR VAN GEM.WERKEN

Voorthuizenschool, Radesingel (1894)

De Voorthuizenschool, ook wel bekend als de school voor 'debielen', is net als het in chalet-stijl uitgevoerde gebouw aan de Boteringesingel gebaseerd op een klassiek schooltype, terwijl de gevels in een experimentele, neogotische stijl zijn uitgevoerd. De plattegrond laat zien hoe er in plaats van een kruisvormig gangensysteem gekozen is voor een U-vormige gang. Zo betreedt men deze ruimte via een centraal gelegen en oorspronkelijk overkapte entree aan de zuidgevel (dit is later veranderd) en worden de twaalf lokalen via twee trappenhuizen in de uiteinden van de U-vorm bereikt. Dezelfde vorm toont zich ook in het algehele bouwvolume, maar dan in tegenovergestelde richting. Het langwerpige, rechthoekige bouwvolume is evenwijdig aan de straat geplaatst en heeft een zadeldak wat in lengterichting is georiënteerd, terwijl de twee met puntgevels bekroonde zijvleugels zich naar de straat toe oriënteren. Deze steken zo'n drie meter uit het volume en vormen, net zoals in het vorige voorbeeld, een voorportaal wat als verlengstuk van het speelplein werkt. Of met andere woorden, door gebruik te maken van een U-vormig bouwvolume wordt de speelplaats omarmt en bij het geheel betrokken. Naast het feit dat de scholen dus vaak ver uit de rooilijn worden geplaatst, zoals hier het geval is, is een zekere vermenging van school en schoolplein karakteriserend voor deze typologie. Wat betreft de stedenbouwkundige inpassing behoort de school bij een reeks ingrepen die aan het eind van de 19^e eeuw plaatsvonden. Met de opkomst van een nieuwe arbeiderswijk, de Oosterpoort, waren er nieuwe publieke voorzieningen nodig aan deze zijde van de stad. De St. Jozef kerk en flankerende pastorie zijn om deze reden gebouwd en ontworpen door de welbekende architect Pierre Cuypers. Om het schoolgebouw af te stemmen op deze twee monumentale bouwwerken is het in een soortgelijke, neogotische - Cuypers typerende - stijl gerealiseerd. Door het gebruik van de twee flankerende Hollandse topgevels (oorspronkelijk bestond er een derde, kleinere topgevel boven de entree); romaanse accenten, kwistige muurankers, bakstenen siermotieven, en decoratieve nissen en uitsparingen voegt het schoolgebouw zich binnen zijn omgeving. Zo zien wij hier het Romano-gotische rondboogfriesmotief, wat bij de Zuiderbewaarschool al te zien was, op een speelse manier terugkomen.

2B
Groningen, Gezicht op St. Joseph Kerk.

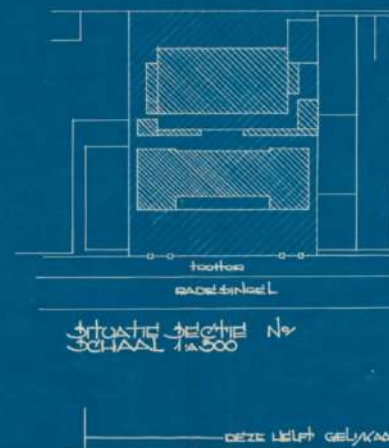
Line

Anne

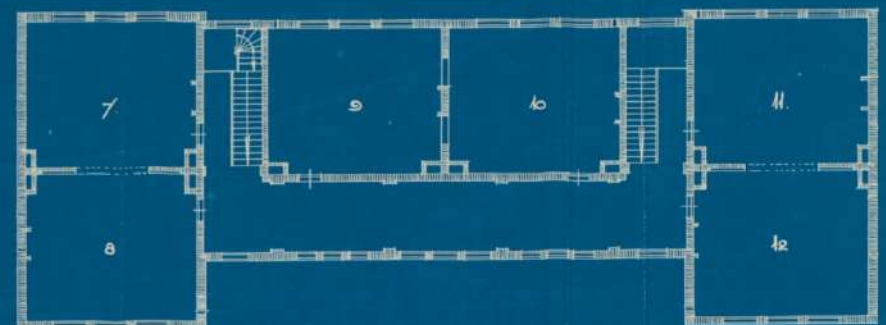
*Hildeg
p. 1.*

7464 Grand Bazar Français Rotterdam-Utrecht-Groningen.

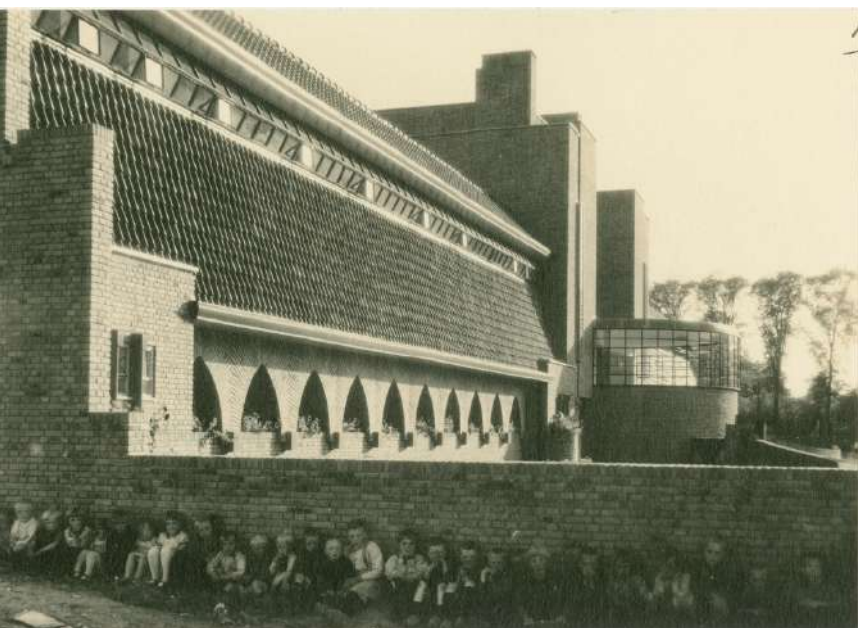

VOORGEVEL BADE JINGEL

⚡ VERDIEPING

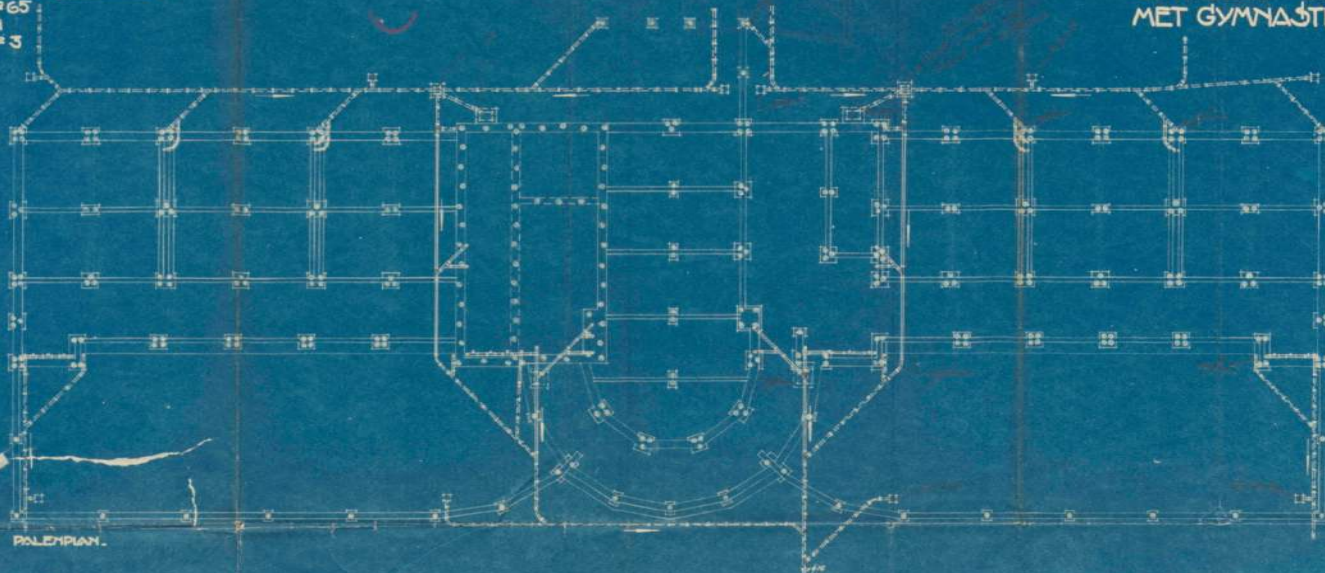

Leonard Springer & Mulock Houwerschool, Parkweg (1928)

Als gevolg van de invoering van de Leerplichtwet (1901) ontstaat er een groeiend aantal leerlingen die niet opgevangen kunnen worden in de in pandige scholen die zich tot dan toe in het stadscentrum bevinden. Dit probleem wordt grotendeels opgelost door het Plan van Uitleg (1903) van stadsarchitect Mulock Houwer, waarbij het merendeel van de nieuwe uitbreidingswijken door een pompeus schoolgebouw wordt bekroond. De scholen worden planmatig onderdeel van een stedenbouwkundige ingreep. Naast de schoolfunctie dienen zij een maatschappelijke rol: als centrum en herkenningspunt van de wijk. Maar liefst zes van deze scholen komen dan ook van de hand van Siebe Jan Bouma, de Groningse stadsarchitect wiens werk sterk in relatie stond met de expressionistische vormtaal van de Amsterdamse School en de meer Kubistische oriëntatie van Dudok. Een van deze scholen is de Leonard Springer & Mulock Houwerschool aan de Parkweg, een symmetrische twee-in-een school, waarbij ieder één van de vleugels bezet. Opnieuw zien wij hier een langgerekt, uit de rooilijn gelegen bouwvolume bestaande uit een verticaal geaccentueerd en monumentale middenpartij met trappenhuizen, en aan weerszijden 6 klaslokalen die via lange gangen te bereiken zijn. Een reeks spitsboognissen en strokenramen benadrukken op de begane grond en eerste verdieping de horizontaliteit van deze twee zijvleugels: zij vormen een contrast met het vooruitgestoken middendeel. Deze spanning tussen horizontalen en verticalen, wat in Dudok zijn bouwwerken ook duidelijk naar voren komt, heeft daarnaast een stedenbouwkundig belang. Het middendeel ligt namelijk in de as van de Westinghousestraat, en benadrukt de lengte van deze zichtlijn. Ondanks het feit dat deze straat geen bepalende stedenbouwkundige rol bedraagt, zocht Bouma naar een afstemming tussen vorm en straat. Het horizontale accent van de zijvleugels benadrukt dan ook het infrastructurele karakter van de Parkweg: ze begeleiden als het ware het verkeer over de brede, kaasrechte weg. Naast de verspringende blinde muurvlakken en langgerekte sleuven bevinden zich in het middendeel smalle glas-in-loodbanen. Hierachter schuilen, zoals gebruikelijk in Bouma's scholen, de trappenhuizen. Het trappenhuis is dan ook altijd de meest dramatisch vormgegeven ruimte in zijn bouwwerken en functioneert als scharnierpunt binnen de gehele compositie. Tussen beide trappenhuizen bevindt zich een ronde uitbouw, wat als gezamenlijke gymzaal functioneert. Aan weerszijden van dit heldere, geometrische spektakel worden de entrees in twee diepe nissen verstopt (het is voortreffelijk om te zien hoe bescheiden deze zijn). Een tweede contrast wat terugkomend is in het Boumatype is die tussen open- en geslotenheid. Waar de voorgevel een totaal gesloten karakter heeft en zo het gewicht van de baksteen expressie geeft, wat nog eens wordt versterkt door extreme dieptewerking in het gevelbeeld, beslaat de achtergevel een totaal ander karakter. Alle dertien lokalen zijn aan deze gevel geplaatst en bevatten grote raampartijen. De speelse, monumentaliteit van de voorgevel wordt hier vervangen door een strakke zakelijkheid zonder dieptewerking. Dit contrast komt dan ook in ieder van Bouma's scholen terug: één ter representatie en één uit praktisch oogpunt.

GEM. WERKEN GRONINGEN
SCHOLENBOUW
DESTEK N° 65
3 BLADEN
BLAD N° 3

ONTWERP VAN EEN 6 EN 7 KLASJIGE OPENDARE LAGERE SCHOOL
MET GYMNASTIEKLOKAAL BY DE HOORNISCHE DYK - SCHAAL 1 A 100.

PALENPLAN.

SITUATIE. SCHAAL 1 A 1000.

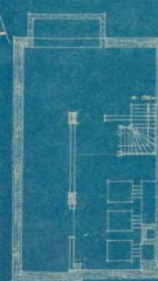

VOORZIENING.

DOORSNEDEN.

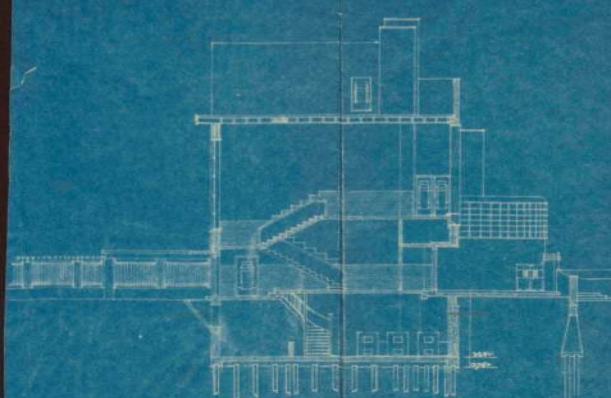

PLETEGROOND OVERDEKTE SPEELPLAATS.

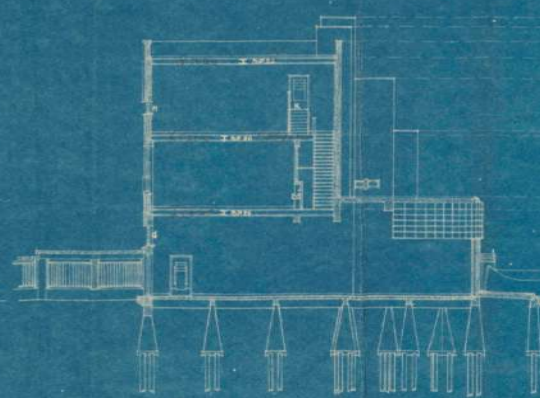

KELDERPLAN.

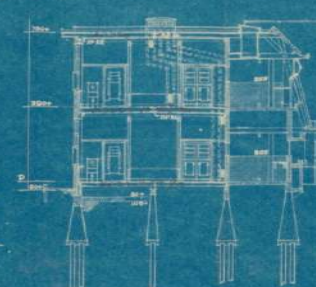
GRONINGEN NOVEMBER 1926 -
DE DIRECTEUR VAN GEMEENTEWERKEN.

DOORSNEDEN A.B.

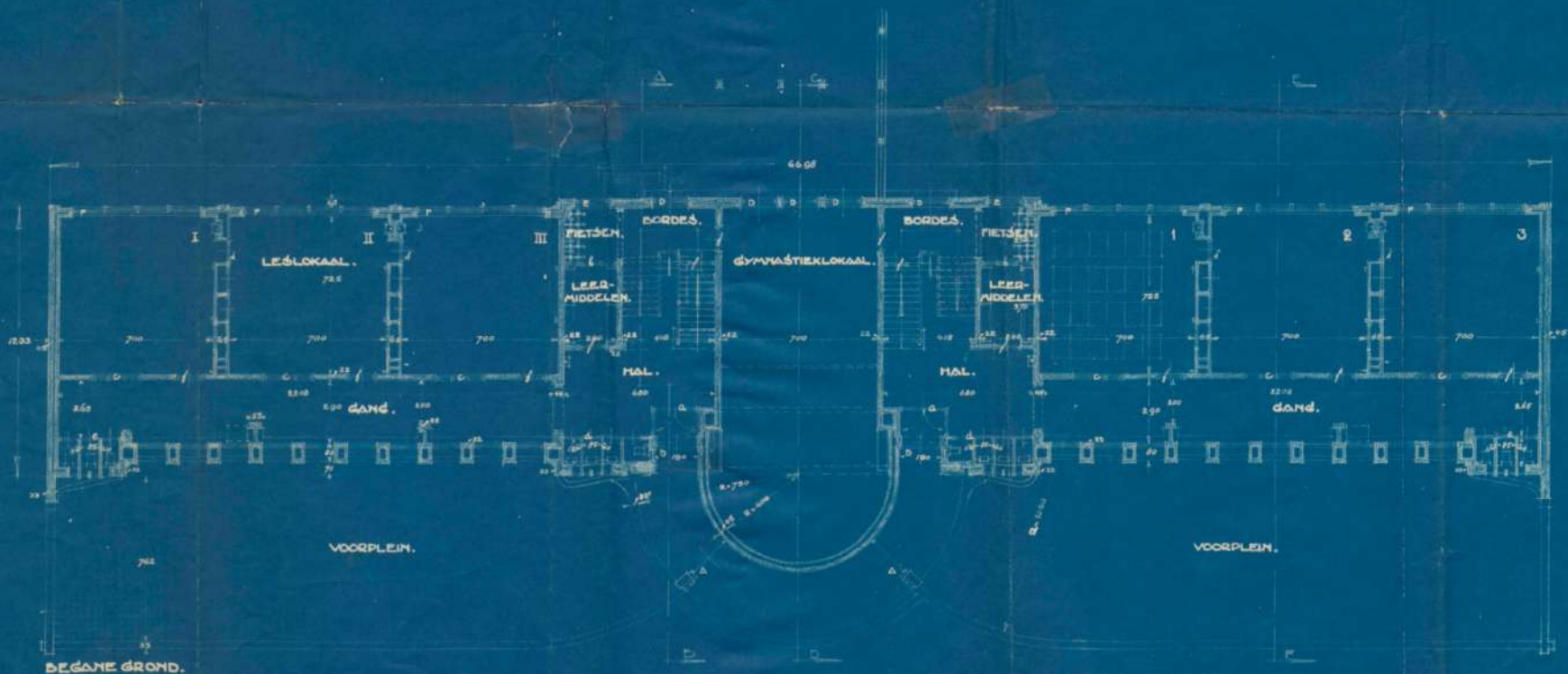
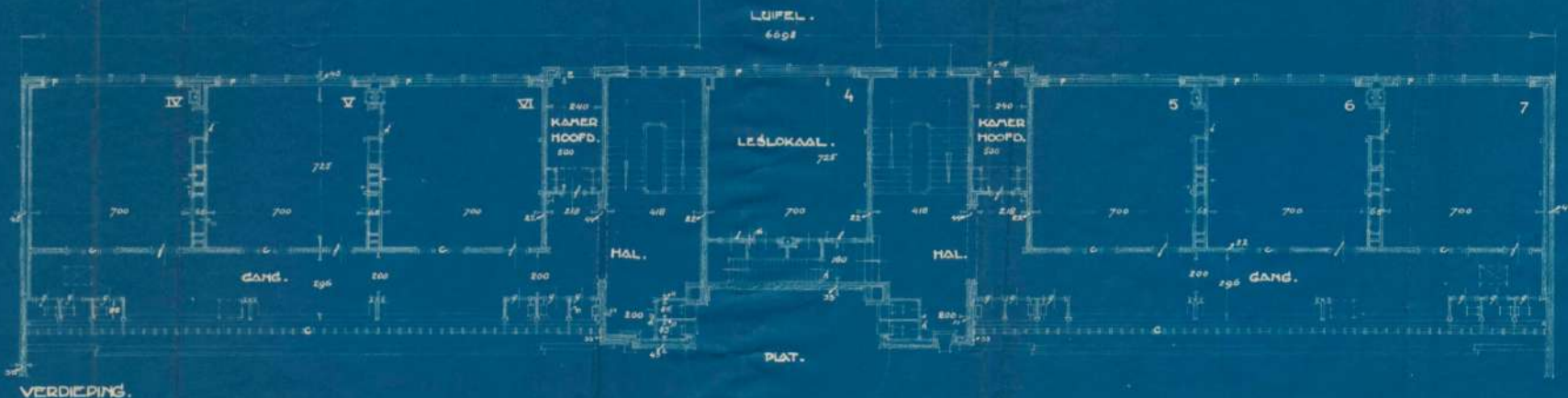

DOORSNEDEN C.D.

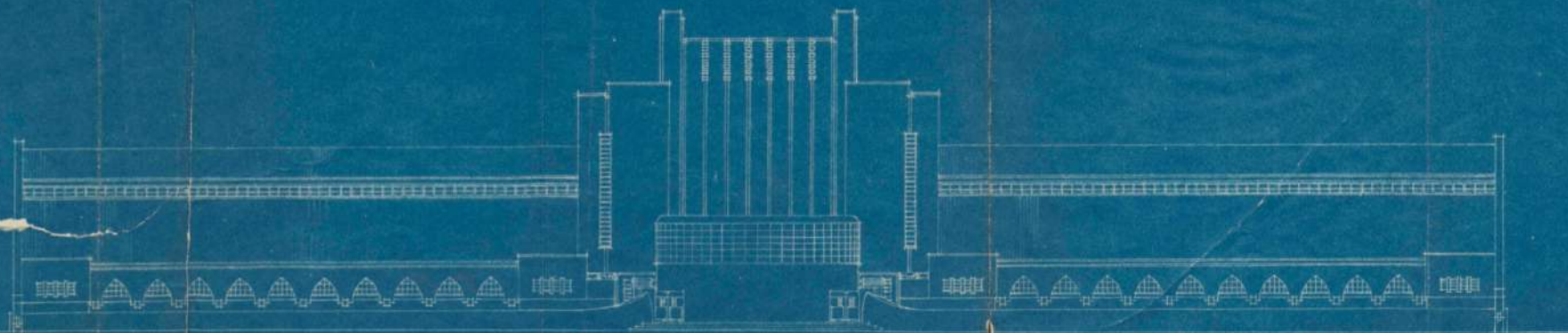

DOORSNEDEN E.F.

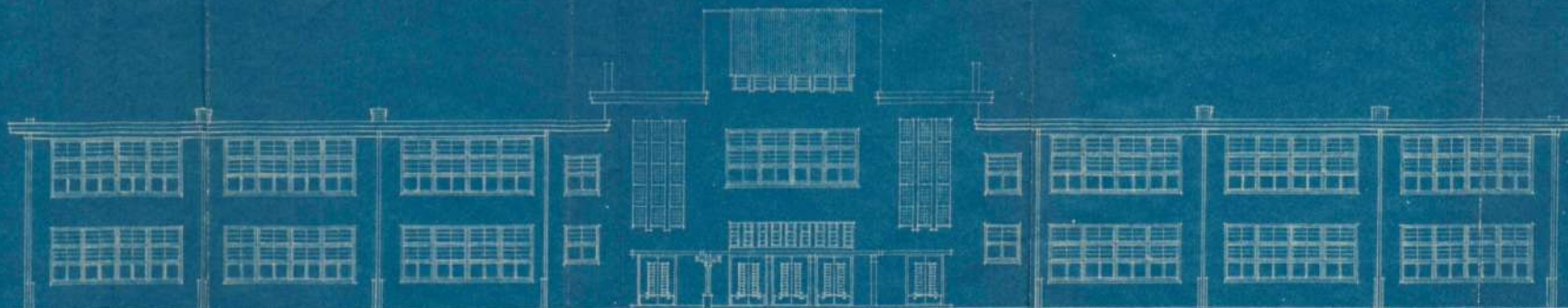
ONTWERP VAN EEN 6 EN 7 KLASJIGE OPENBARE LAGERE SCHOOL
 MET GYMNASTIEKLOKAAL BY DE HOORNSCHE DYK - SCHAAL 1:100.

ONTWERP VAN EEN 6 EN 7 KLASJIGE OPENDARE LAGERE SCHOOL
MET GYMNASTIEKLOKAAL BY DE HOORNJCHE DYK _ SCHAAL 1A 100 _

VOORGEVEL _

ACHTERGEVEL _

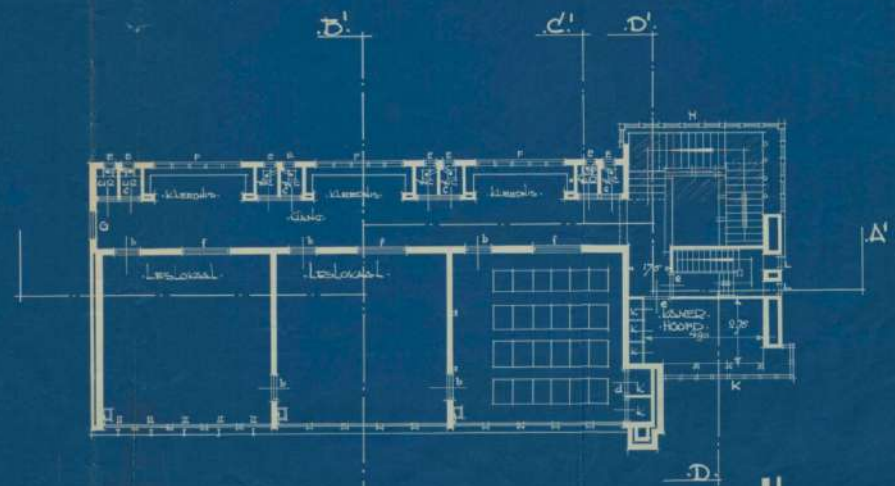

Rabenhauptschool, Rabenhauptstraat (1929)

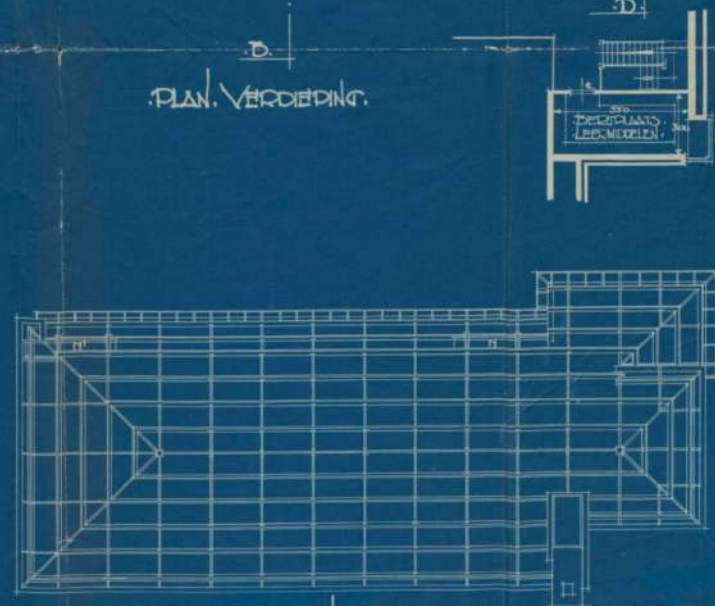
Waar de school aan de Parkweg zich op een tamelijk heldere wijze binnen de hoofdlijnen van het stratenpatroon plaatst en in plattegrond ook een zekere klassieke eenvoud omarmt, is de stedenbouwkundige inpassing van de Rabenhauptschool speelster van aard. Deze school bevat net zoals zijn voorganger een driedelig hoofdvolume met als markeringspunt: het trappenhuis. Deze functioneert opnieuw als een door verticalen geaccentueerd middenpartij met twee, in dit geval haaks op elkaar staande, zijvleugels, en bekroont als het ware het scharnierpunt binnen de L-vormige hoofdvorm. Het schoolgebouw bevindt zich op een kruispunt van twee straten en legt de nadruk op het hoekpunt, iets wat typerend is voor hoekpanden die in een expressionistische stijl zijn uitgevoerd. Gebruikelijk is dat het hoekpunt tussen de twee straten wordt bekroond door een hoger element wat als hoofdentree functioneert (zoals bijvoorbeeld te zien is in de vormgeving van de Dageraad en het Scheepvaarthuis te Amsterdam). Dit is echter omgedraaid in het ontwerp van Bouma, waar het schoolplein zich naar de hoek oriënteert en het verticale element zich dieper in de straat bevindt. Deze omkering zorgt ervoor dat het verticale element een directe relatie aangaat met de aangrenzende bebouwing, en er zich vanaf hier een plint in horizontale richting uitstrekt, wat vervolgens het schoolplein omlijnt. De hoek wordt dus het laagste punt van het schoolgebouw: Bouma experimenteert met de gebruikelijke hoekoplossing. De reden hiervoor lijkt logisch: men, en dus ook de leerling, benadert de school via een vleugel die zich proportioneel afstemt op de schaal van het kind. Het lage, horizontale accent van de plint begeleidt het kind als het ware in de richting van de centrale hal/het trappenhuis, en krijgt dus een tamelijk vriendelijke, terughoudende uitstraling. Geleidelijk verspringt de plint in hoogterichting tot zich er een entree voordoet vanwaar men of het schoolplein, of het trappenhuis kan betreden (naast de entree bevindt er zich een opberghok in de donkerbruin gemetselde plint). Door een gevoel van continuïteit met de omliggende bebouwing te waarborgen, wordt de plint tot aan deze bebouwing doorgetrokken en het wit-gestucte trappenhuis als het ware opgetild en ietwat buiten de rooilijn gekraagd: zo ontstaat er een contrast tussen de op de straat afgestemde plint en het witte volume waarbinnen het programma zich bevindt. Deze ontwerpbeslissing is duidelijk kubistisch van aard: letterlijk terug te zien in de kubusvorm van het trappenhuis. Vanuit deze ruimte kan men via twee lange gangen de zes klaslokalen bereiken. Aan de oostzijde van de gang bevindt zich de 'gesloten gevel' met toilet groepen waartussen zich zogenaamde 'kleednissen' zijn geplaatst (deze zijn ondertussen omgevormd tot zitgelegenheden), en aan de 'open' westzijde bevinden zich de klaslokalen, die met speciaal vormgegeven strokenramen naar het schoolplein zijn georiënteerd.

PLAN. VOOR EEN 6. KLASSEGE. O.L. SCHOOL.
AAN DE RABENHARTSTRAAT.
PLATTEGRONDEN. SCHAAL 1:100.

PLAN DÉGANE TROND.

PLAN VERDIEDING.

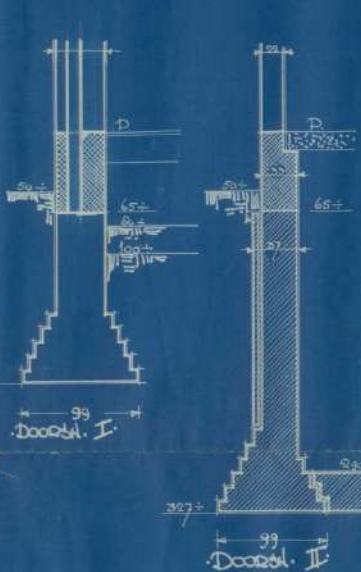
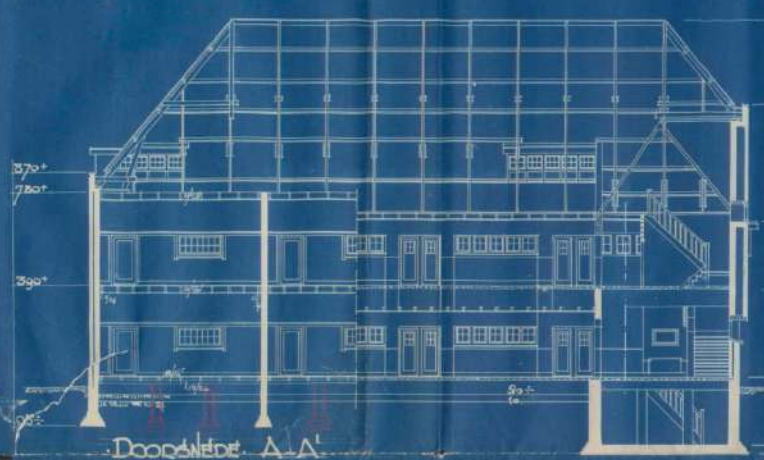
KELDERPLAN

KADOLAN

GRONINGEN. SEPTEMBER. 1928.
DE DIRECTEUR VAN GEMEENTEWERK

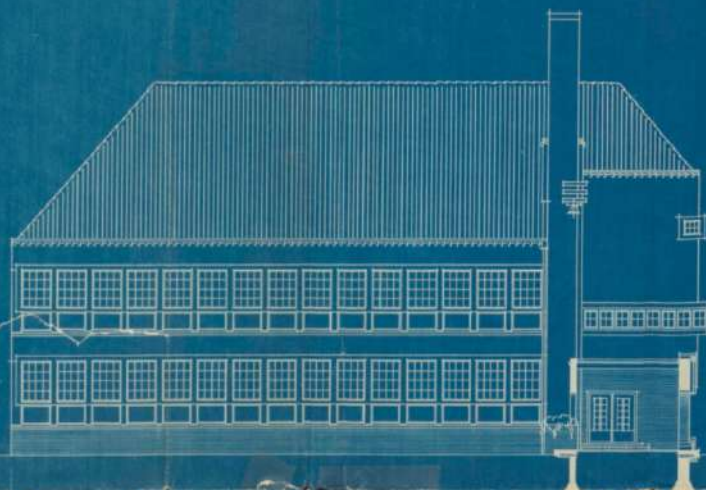
GEM. WERKEL. TEKENINGEN.
 SCHOLENBODEN.
 IN 3 BLADEN.
 BLAD. N° 3.
 DOOR N° 12

PLAN VOOR EEN 6. KLASSEGE O.L. SCHOOL.
 AAN DE DABENHAUPTSTRAAT.
 DOOR NEDEN. SCHAAL. 1:100.

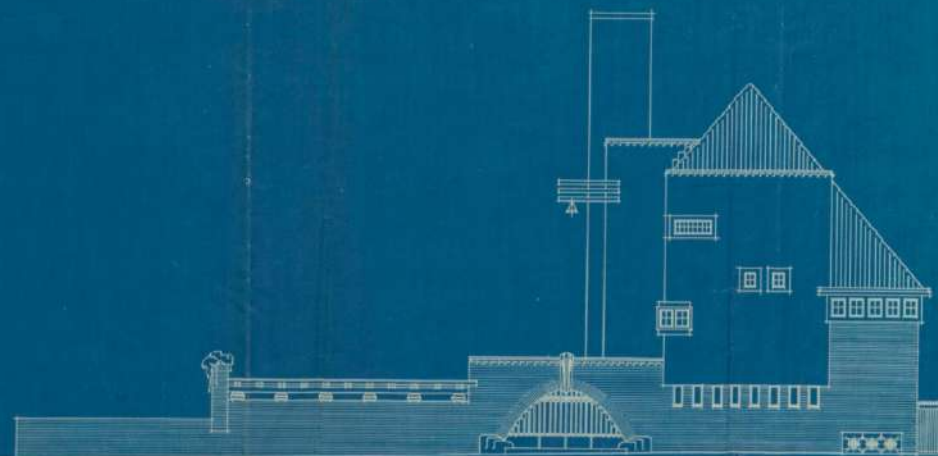
STAD. WERKEN. GRONINGEN.
SCHOLENBODEN.
N. 3 BLADEN.
BLAD. N° 2.
STUK. N° 1.

PLAN VOOR EEN 6. KLASSEGE O.L. SCHOOL.
AAN DE DABENHAUDESTRAAT.
GEVELS. —. SCHAAL. 1:100.

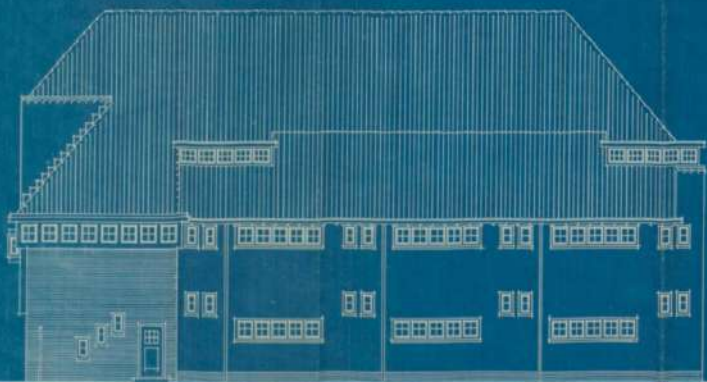

Westgevel.

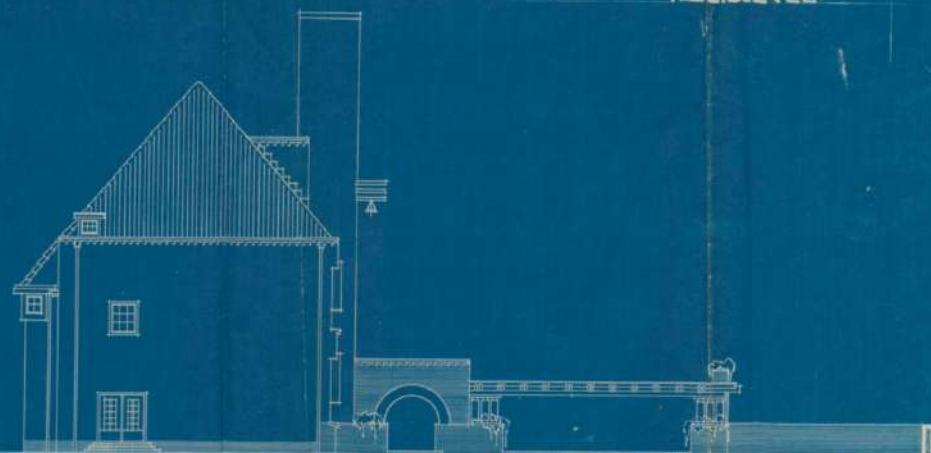
Dooran. E.-G.

Zuidgevel.

Oostgevel.

Noordgevel.

GRONINGEN. SEPTEMBER 1908.
DE DIRECTIE VAN GEMEENTEWERKEN.

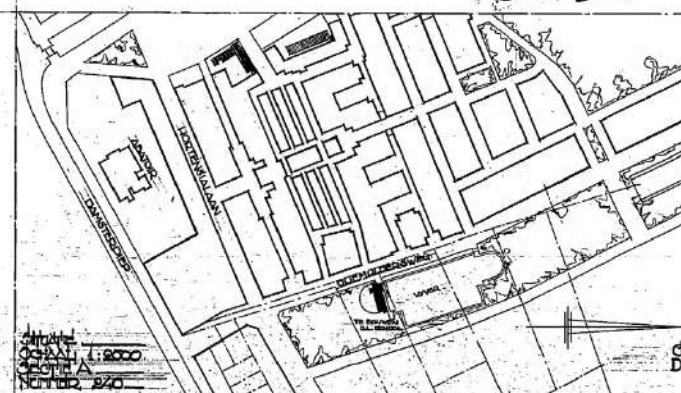
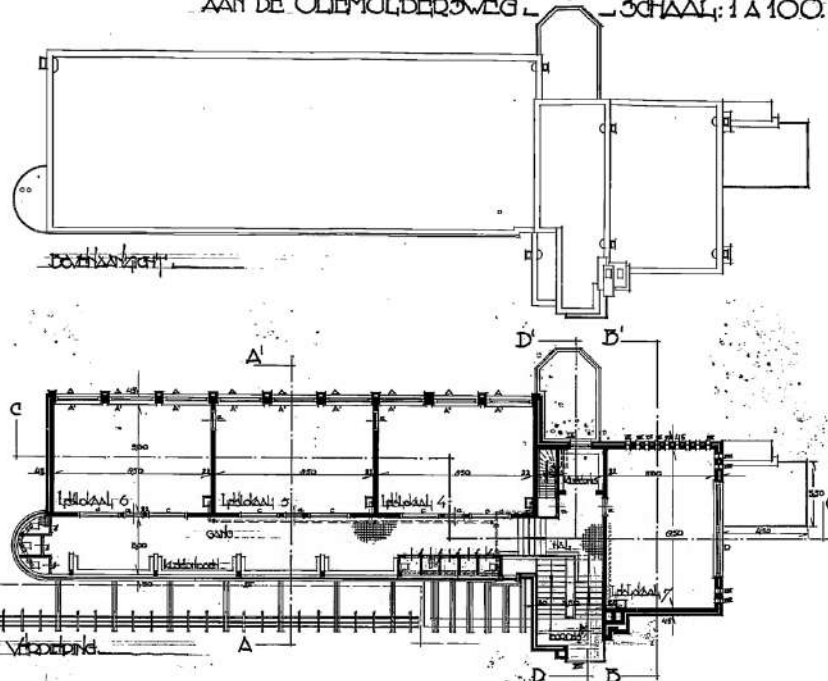
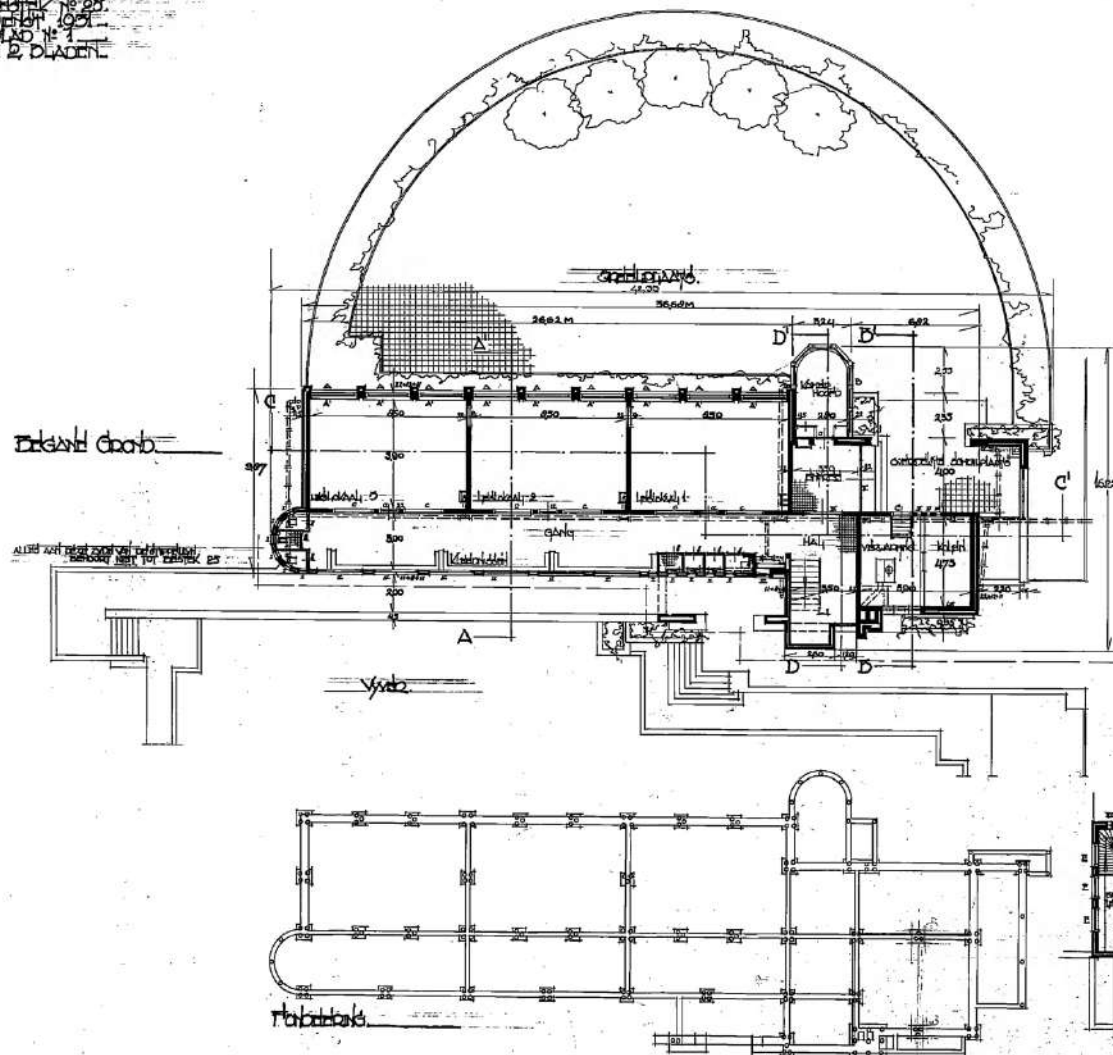

Van Houtenschool, Oliemuldersweg (1932)

Als onderdeel van het plan voor een drietal scholen in Plan Oost bevindt zich in de as van een door bomengaarden omringde vijver de Van Houtenschool. Met een staccato van muurdammer rijst het geelbruine bakstenen lijnenspel op een fraai natuurlijke wijze uit de oever van de vijver. Bouma heeft zich namelijk volledig over de landschappelijke inrichting gebogen en het gebouw zodanig verworven met deze toekomstige groenzone. De relatie met de natuur is sterk te zien in een eerder ontwerp van Bouma voor een school in hetzelfde bestemmingsgebied: zo had het een typisch Wrightiaanse vormgeving met verschoven schildaken, wat als een landelijk 'prairie house' op het agrarische karakter van zijn omgeving zou inspelen. De Van Houtenschool volgt echter een andere vormtaal: het Dudokiaanse spel van horizontalen en verticalen. De noord-/voorgevel, wat zich over de breedte van de vijver strekt vormt de representatieve zijde van het schoolgebouw. De gesloten muurvlakken van de gevel sluiten zich aan de kademuur en trappen die in de vijver uitmonden, waardoor het schoolgebouw in vorm en materialisatie zich aan de omgeving voegt. Net als in de twee eerdere voorbeelden bestaat het schoolgebouw uit een gesloten en open zijde: een monumentale voorgevel met daarachter de verkeersruimten, het trappenhuis en de gangen; en een aan het schoolplein grenzende, open achtergevel. Als climax van het vormenspel wordt het westelijke trappenhuis bekroond met een variatie van verspringende blinde schijven/massa's. In de vormgeving is dan ook een duidelijke relatie met het programma te zien: de horizontale lijnen van het hoofdmassa, waarbinnen zich de gangen en klaslokalen bevinden, kruisen het verticale deel op het punt van het trappenhuis. Op dit punt zijn de vormen dan ook kleiner in grootte, meer gevarieerd en bevatten een rijke dieptewerking, terwijl des te verder verdreven uit het kruispunt het massa monotoner wordt. Zo kunnen wij zeggen dat er een zekere expressie wordt gegeven aan de wijze waarop de massa's gebruikt worden. Het trappenhuis vormt de publieke ruimte waar de meeste circulatie plaatsvindt, vanwaar ieder zijn eigen ruimte kan bereiken, ofwel de vorm geeft een identificatie van de hoeveelheid spanning/beweging die er plaatsvindt. De entree, gelegen aan de westgevel, bevindt zich onder het trappenhuis en wordt via een soortgelijke boog als in de Rabenhauptschool door een voorportaal bereikt. Via deze overkapte ruimte kan men daarnaast ook het schoolplein of de aan de vijver gelegen terrassen bereiken.

City: Wichita, Kansas
 Art: Boucher/Bow
 District: No. 23
 District: 1901
 Class: 1
 In: 1901
 D: 1901

PLAN voor een 7-klasje Openbare Lager School
aan de Oudemulderweg - SCHAAL: 1 A 100.

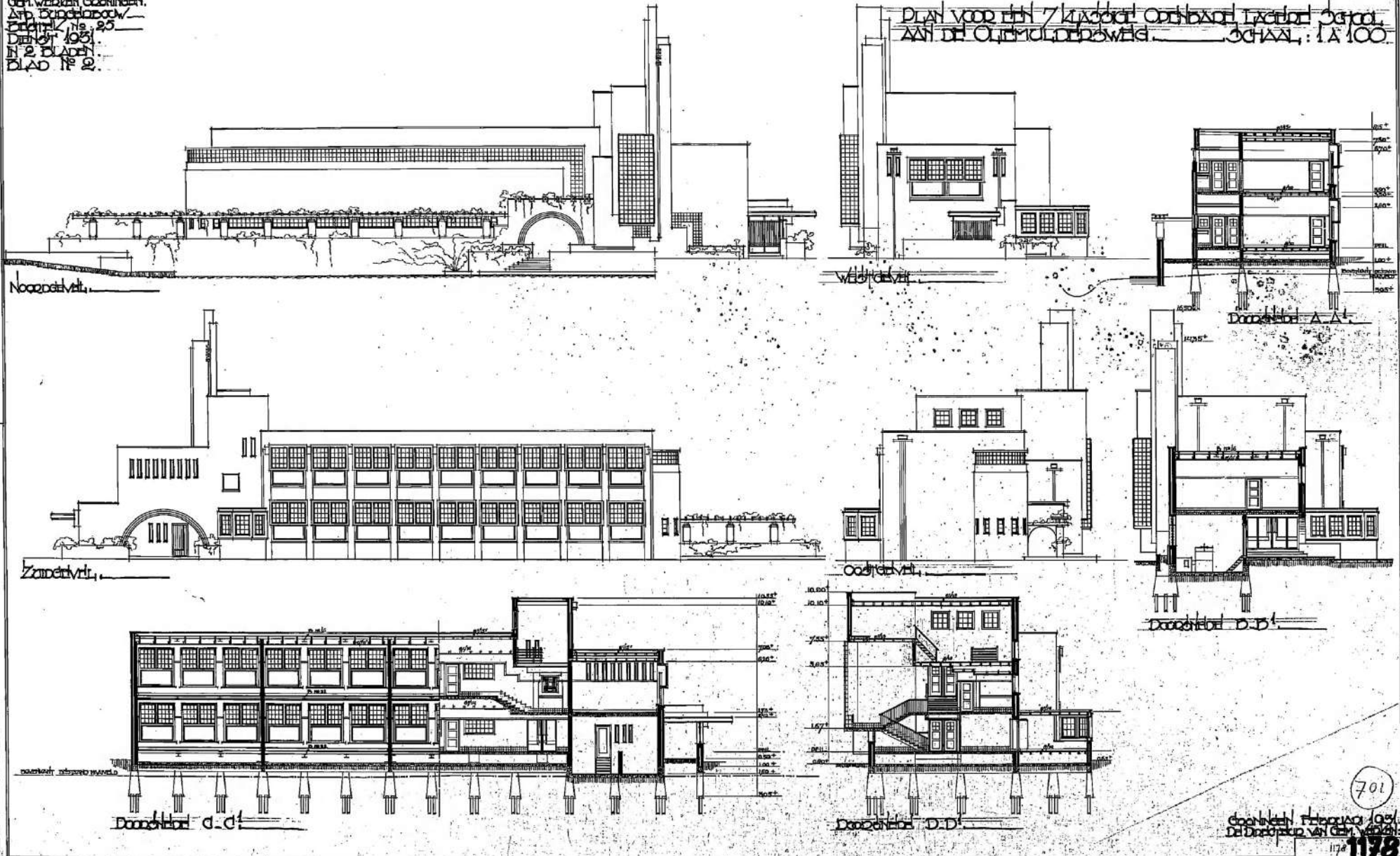
SITUATION
08-22-71 1:20 PM
COSTA A
NEUTRAL 9%
[REDACTED]

GOONINGEN FETTERIADI 100
De Directie van Gem. Vrije

113

Geh. W. van der Grinten
 Afd. Bouwonderzoek
 Project N° 25
 Dinsdag 10/3/1934
 N° 2 PLANNEN
 BLAD N° 2

PLAN VOOR EEN 7 KLASSE OORDBACH LAGERE SCHOOL
 AAN DE OLIMPIEDORP WEG. SCHAAL: 1:100

Geh. W. van der Grinten 10/3/1934
 De Directie van het G.O. van der Grinten

701

1178

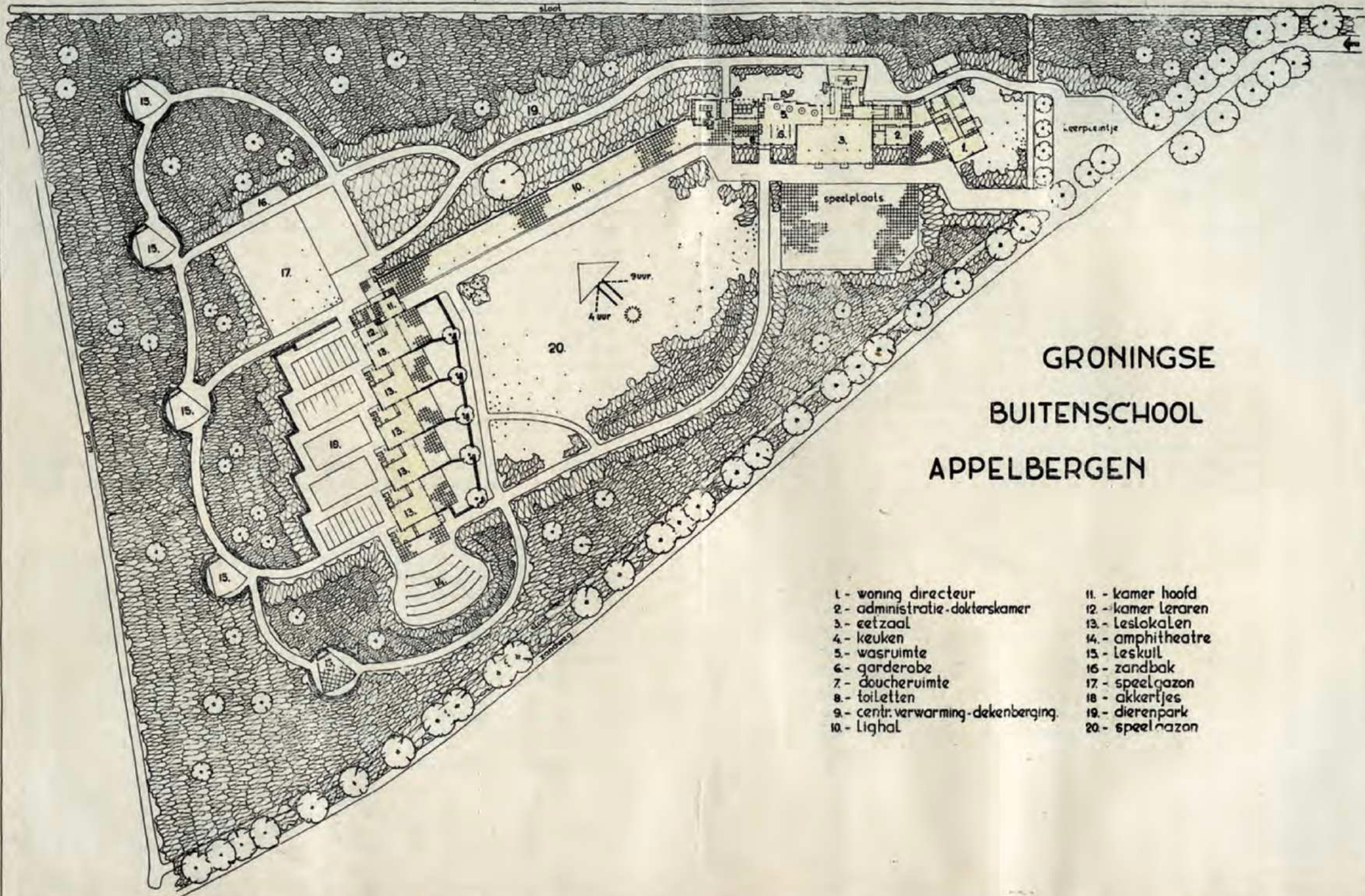
Groningse Buitenschool Appelbergen (1953)

Waar de school van Bouma aan de Oliemuldersweg twintig jaar voor het realiseren van de buitenschool al een zekere verweving tussen gebouw en natuur voor ogen had, wordt deze vermenging tot het extreme doorgevoerd in de school van Wilhelm. Gelegen in het zuidelijke gedeelte van de Appelbergen, op een veertig hectaren groot natuurgebied bestaande uit bos, heide, stuifzanden en moerassen, wordt deze voor 120 kinderen bestemde 'openluchtschool' omsloten door de Hoge Hereweg en Oude Schoolweg. Zij bevindt zich ver buiten de hectiek van de bestaande stad, omsloten door bomengaarden en verschuilt in een rijke arcadia. Omdat de ligging in de natuur van medisch-pedagogisch belang was voor zo'n schooltype, kon in dit uitzonderlijke geval toestemming gegeven worden om in het beschermde natuurgebied te bouwen. De openluchtschool is een van oorsprong Duits concept waarbij kinderen in de open lucht dienden te worden opgevoed. Typologisch stamt deze dan ook van het sanatorium, bedoeld voor zieke of zwakke kinderen om zo te sterken door middel van licht, lucht en ruimte.

Het éénlaagse complex is opgedeeld uit drie hoofdelementen: een noord-zuid georiënteerde lesvleugel bestaande uit vijf verspringende klaseenheden; een haaks hierop aansluitend, open en langgerekte lighal (leerlingen waren verplicht om hier een uur per dag in de open lucht te slapen); en een faciliterende dienstvleugel, waaronder de eetzaal/kantine en directeurswoning. De laatstgenoemde, aan het oosten gelegen groepering van functies functioneert ook als entree tot het landgoed, vanwaar het schoolgebouw zich in westelijke richting verstrikt. De drie hoofdelementen omarmen een centraal gelegen buitenruimte, wat als speelgazon bestemd is. De vijf lokalen in de lesvleugel zijn zonder verbindingsgang geschakeld en worden in één diagonale lijn met elkaar in een open relatie gebracht. Op het scharnierpunt tussen lesvleugel en lighal bevindt zich een kamer voor het hoofd van de school, vanwaar er één directe zichtlijn door de lesvleugel gaat. Deze sterke mate van overzicht/controle is ook in het individuele klaslokaal van toepassing: de positie van het schoolbord (zoals te zien is op de plattegrond) en dus ook van de onderwijzer bevindt zich in de zuidoosthoek van het lokaal, vanwaar de werkhoek en de ruimte voor zitplekken beide in beeld zijn. Waar de naar het speelgazon georiënteerde oostgevel volledig transparant is

(afbeelding midden), is de westgevel geslotener: hier bevindt zich per klaslokaal een kleine entreehal/tochtportaal, waarbinnen zich een keuken en toiletgroep bevindt. Aan westzijde van de lesvleugel heeft ieder klaslokaal een eigen tuin (afbeelding rechts).

Zoals gezegd komt het schoolgebouw van Wilhelm voort uit de gedachte om de architectuur, het programma en de dagindeling volledig met de natuur te verweven. Dit is te herkennen aan de wijze waarop de klas, als organisme gezien, zich vrijelijk van binnen naar buiten kan verplaatsen, afhankelijk van de stand van de zon en tijd van de dag. Zo bevindt er zich aan de oostzijde van ieder klaslokaal (afbeelding links) een overdekte buitenruimte met schoolbord. Door de verspringing van de volumes ontstaan er tussenruimten die als extensie van het klaslokaal functioneren. Daarnaast is op de plattegrond van het landgoed ook een meanderend pad te zien met daaraan vijf cirkelvormige plekken: de zogeheten leskuilen. Iedere klas heeft zo zijn eigen kuil. Deze worden omringd door een kleine bomengaard, en bevatten een schuurtje als opberghok voor het lesmateriaal en zitgelegenheid. De voorzijde van het schuurtje functioneert als schoolbord. Deze plekken bevinden zich in het westelijke, rijk beboste gedeelte: de klas kan zich dus naar verschillende typen groen oriënteren (dit zien wij dan ook terugkomen in het volgende voorbeeld). Kortom, de buitenschool is een type waar de grens tussen leslokaal en buitenwereld geminimaliseerd is. De klas beweegt zich als het ware vrijelijk van binnen naar buiten, voorbij de grens van het lokaal, zwermt zij met haar leerlingen naar de ideale plek op het landgoed. Het idee dat het schoolgebouw een losstaand architectonisch object is wordt hier volledig van de mat geveegd: de buitenruimte is net zo goed een leslokaal, de boom een kapstok, en de zon het lesmateriaal.

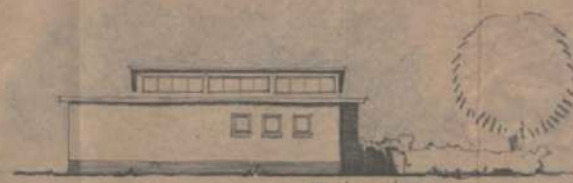

GRONINGSE BUITENSCHOOL APPELBERGEN

1 - woning directeur	11 - kamer hoofd
2 - administratie - dokterskamer	12 - kamer leraren
3 - eetzaal	13 - leslokalen
4 - keuken	14 - amfitheatre
5 - wasruimte	15 - leskuil
6 - garderobe	16 - zandbak
7 - doucheruimte	17 - speelgazon
8 - toiletten	18 - akkertjes
9 - centr. verwarming - dekenberging.	19 - dierenpark
10 - lighal	20 - speelgazon

Oostgevel.

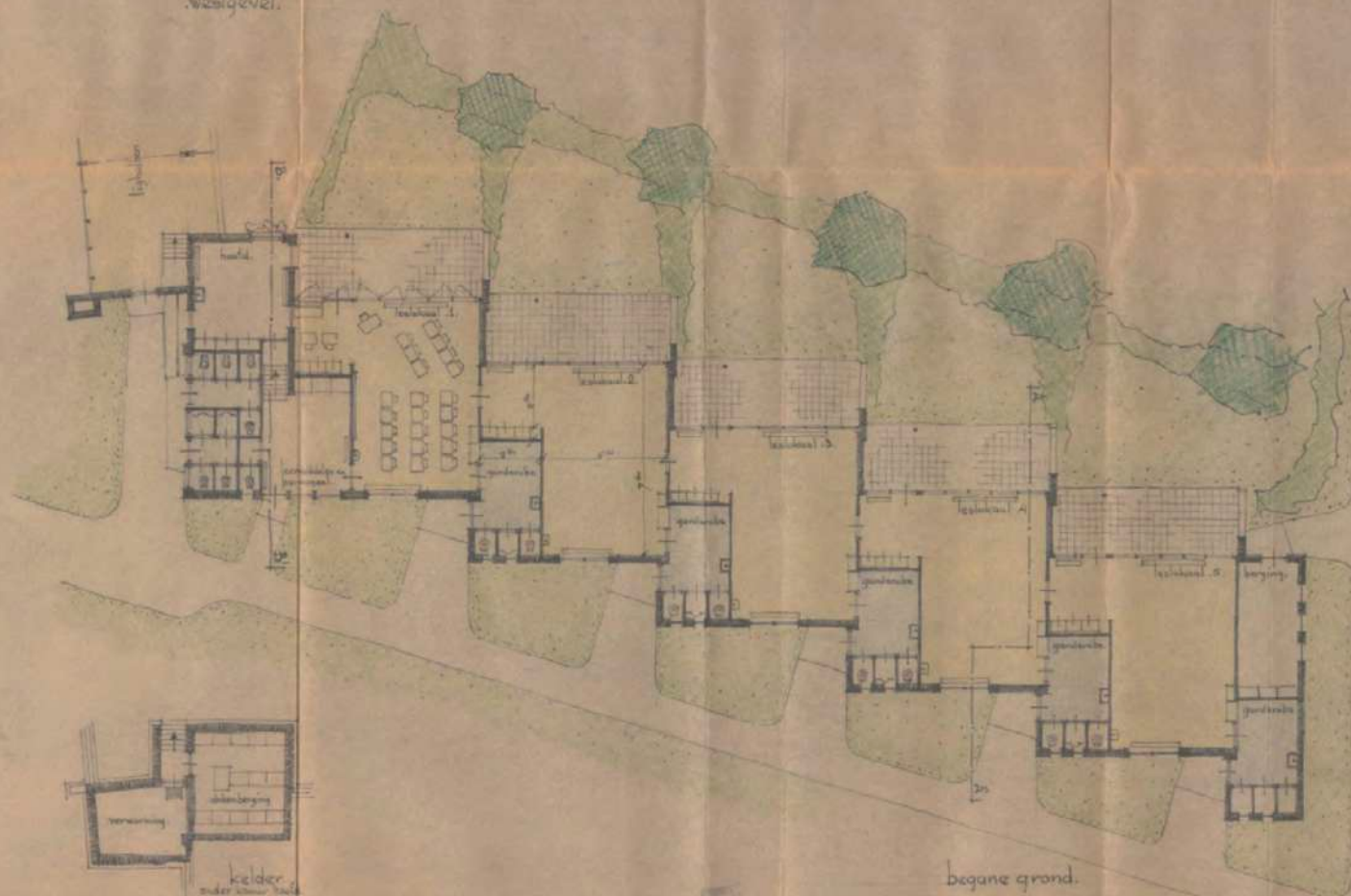
Zuidgevel.

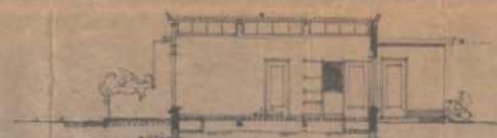
Westgevel.

Noordgevel.

begane grond.

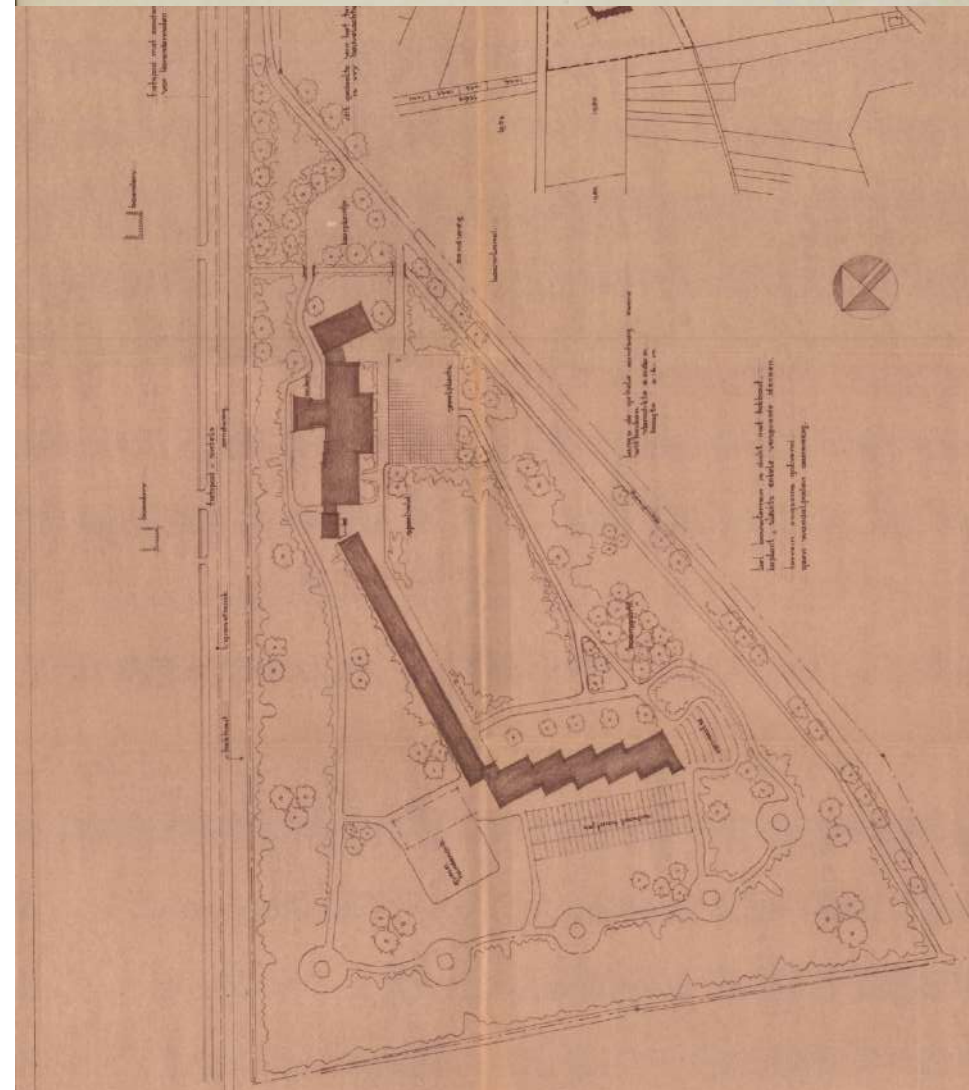
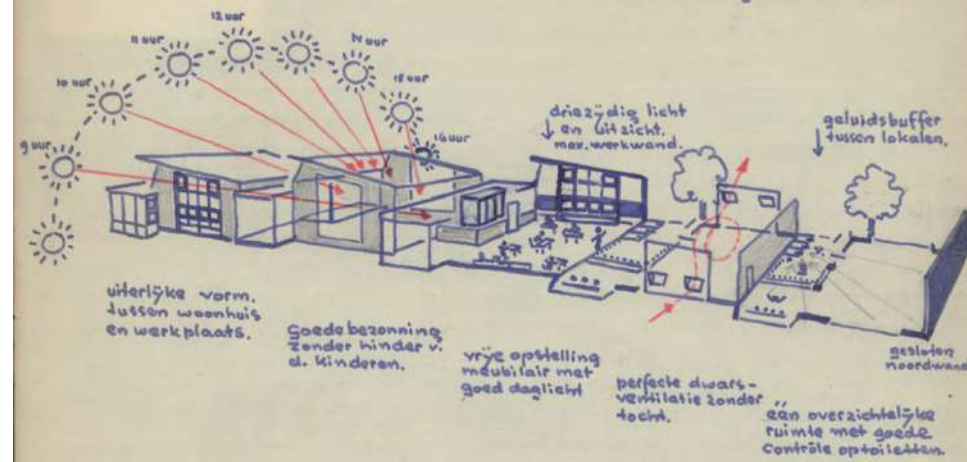
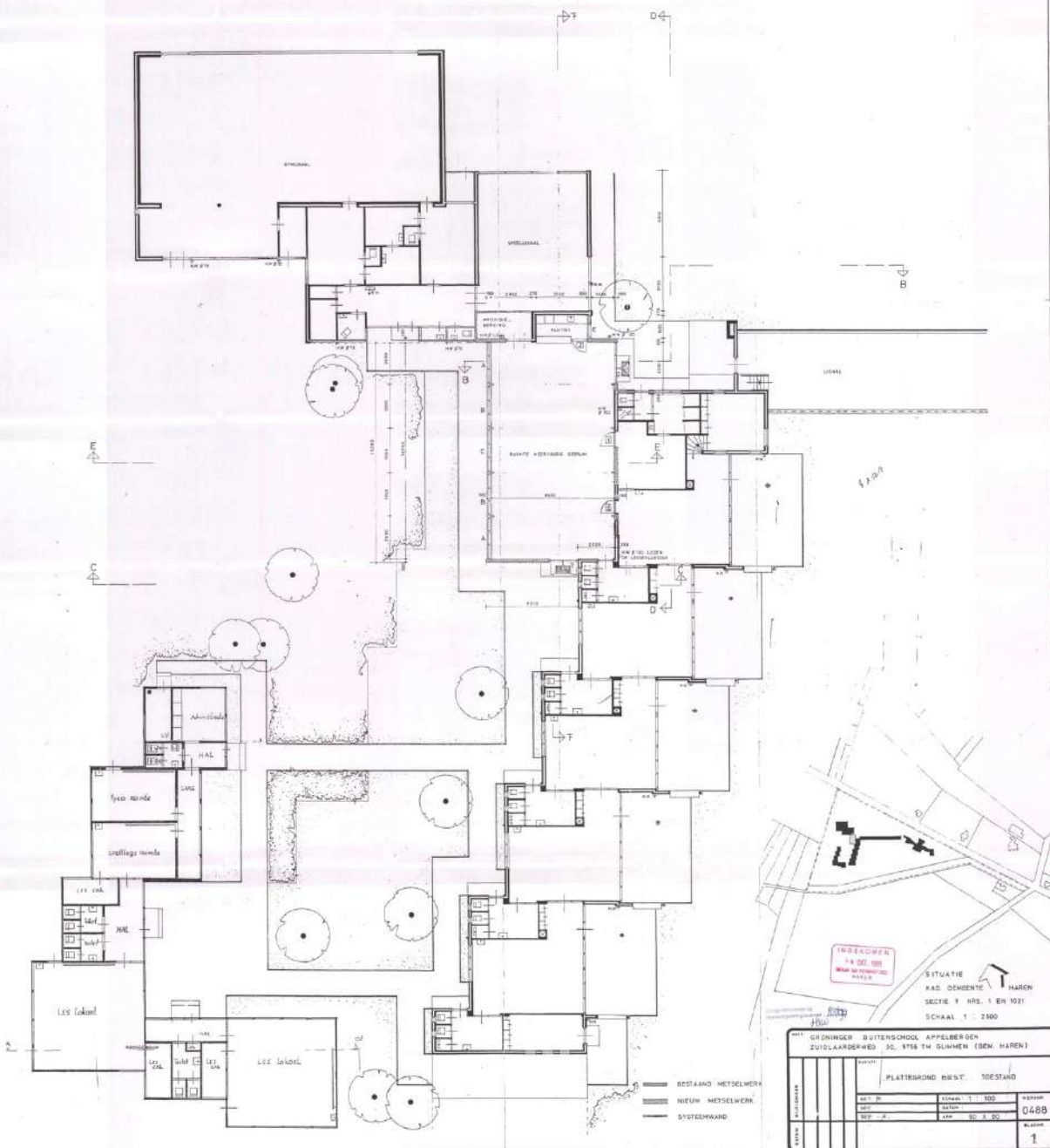

Doornede A-A.

Doornede B-B.

Openluchtschool in Appelscha
Schoolgebouw schied
Gemeente Groningen, D.
Stadsuitbreiding en Volksh.

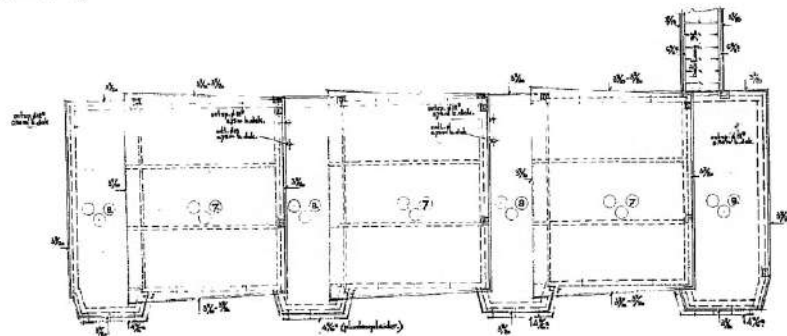

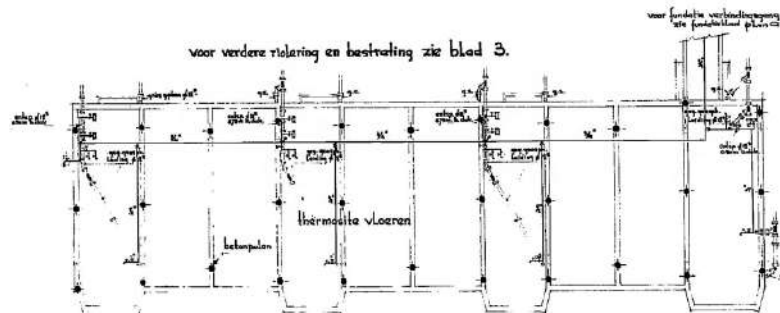
Jan Evert Scholtenschool, Huygenstraat (1956)

Jaap Wilhelm was de grondlegger van het zogenaamde Groningse scholentype; gang loze scholen met afzonderlijke lokalen voorzien van een eigen buiteningang en toiletgroep, zoals te zien in de Appelbergen. Op het wijde, wilde landgoed kon er geëxperimenteerd worden met dit type. Zo ontstond er rijk programma waar gebouw en landschap met elkaar een relatie aan gaan. De Jan Evertschool aan de Huygenstraat heeft echter minimaal oppervlak en een compacter, vereenvoudigd programma. Zo wordt er gezegd dat het deze school is die het Groningse schooltype het meest accuraat reflecteert. Hoe zien wij dit terug?

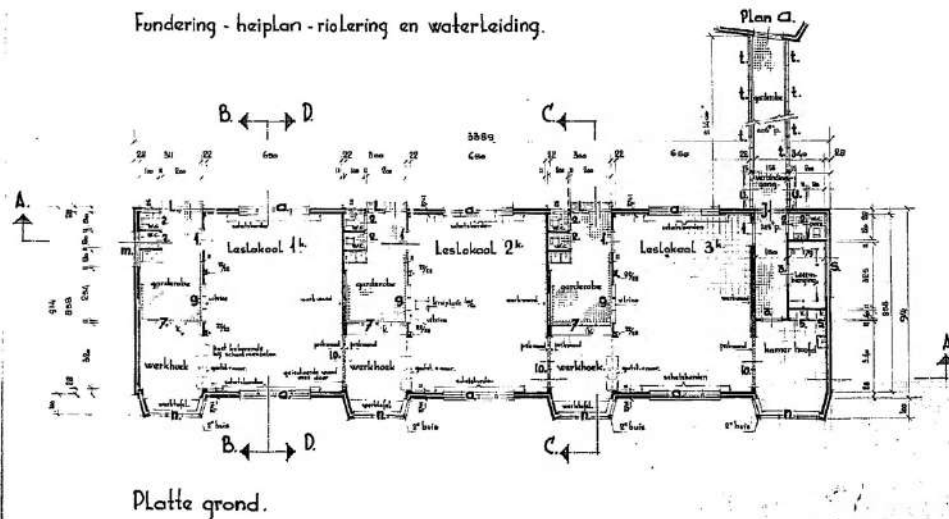
Het ontwerp bestaat opnieuw uit een hoofdgebouw van geschakelde klasseneenheden, met aansluitend een drieklassige kleuterschool. Een wijziging ten opzichte van Wilhelm's eerdere scholen is de toepassing van een schoolzaal die als scharnierpunt de twee lesvleugels met elkaar verbindt. Zo werden er maar liefst vijftien verschillende functies aan de schoolzaal toegekend en kon deze bijvoorbeeld als toneel- en voordrachtruimte functioneren, maar ook als buurtcentrum om daarmee de gemeenschapszin te stimuleren. De onderwijsvorm die in de Jan Evert School werd uitgeoefend was gericht op zelfwerkzaamheid. Dit is te zien in de wijze waarop de buitenruimte en klaslokalen zijn ontworpen. Het L-vormige schoolgebouw volgt de vorm van de kavel en wordt omringd door tuinen met verschillende functies. Iedere vleugel heeft zijn eigen bloementuin en speelplaats. De aan de straat gelegen voortuin is voor de tentoonstelling van kunstwerken bedoeld en functioneert als bufferzone, vanwaar de hoofdentree en schoolzaal bereikt kunnen worden (de entree is dus diep in het terrein weggestopt). Om elk klasseneenheid als aparte leefwereld te zien, heeft ieder een eigen ingang, toilet en garderobe. Deze dienen dan ook als geluidsbuffer tussen de lokalen maar kunnen daarnaast open worden gemaakt om de lokalen intern met elkaar te verbinden. In tegenstelling tot de buitenschool, waar er één directe zichtlijn door de gehele lesvleugel gevormd kan worden, wordt deze bij ieder lokaal geblokkeerd. Hierdoor krijgen de klaseenheden hun beslotenheid. Ook past elk lokaal zich naar de schaal van het kind en zijn ze versierd met mozaïekvlakken waar de kinderen zelf aan hebben meegewerkt. Door de entrees van de westvleugel naar het noorden te oriënteren, die van de zuidvleugel naar het westen, en de schoolzaal te laten uitkijken op een eigen tuin/speelplaats, richt iedere ruimte (klaslokaal of schoolzaal) zich naar een ander type buitenruimte en worden zij op diverse wijzen ontsloten: ontwerpkeuzes die ontstaan vanuit de centrale gedachte om een diversiteit aan waarnemingen te kunnen waarborgen en het kind zijn eigen leefwereld te geven.

kapplan.

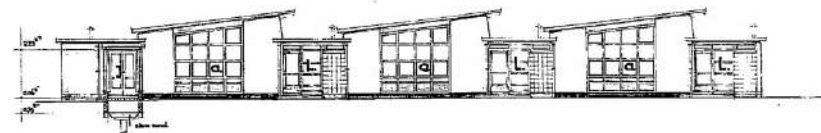
Fundering - heiplan - riolering en waterleiding.

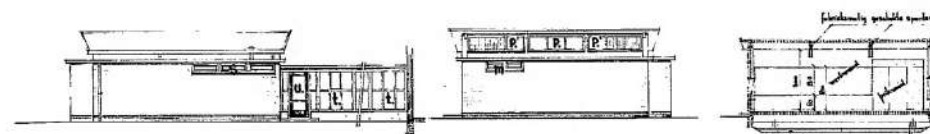
Platte grond.

Oostgevel.

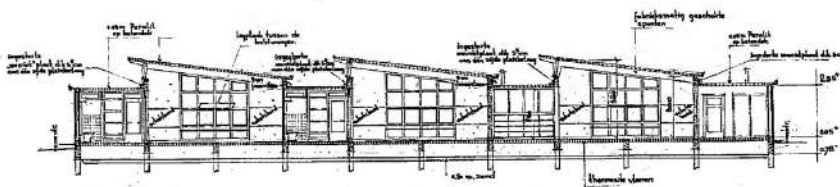
Westgevel.

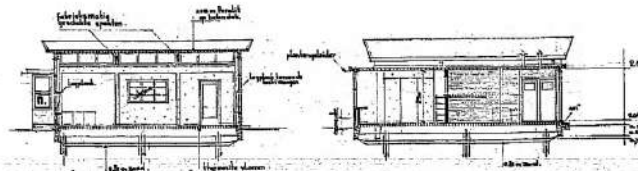
Noordgevel.

Zuidgevel.

Doorsnede D-D.

Doorsnede A-A.

Doorsnede B-B.

Doorsnede C-C.

919
Scholten-
school aan de
Huygensstraat
Plan B.

4987

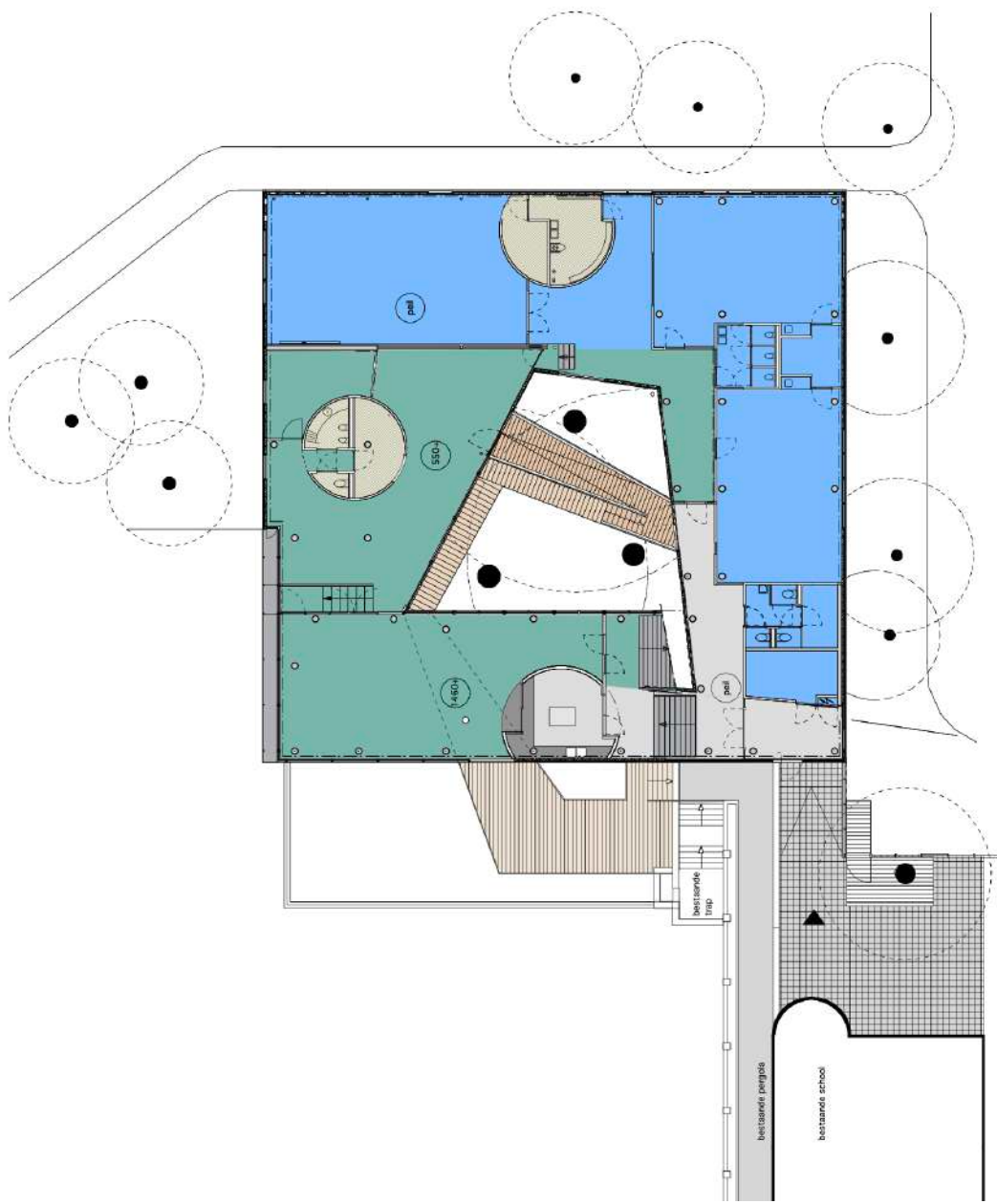
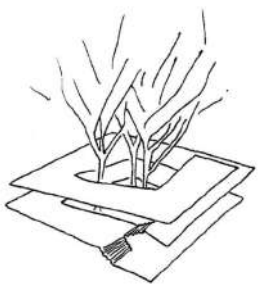
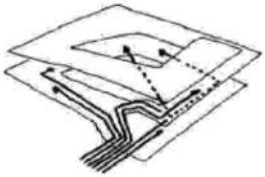
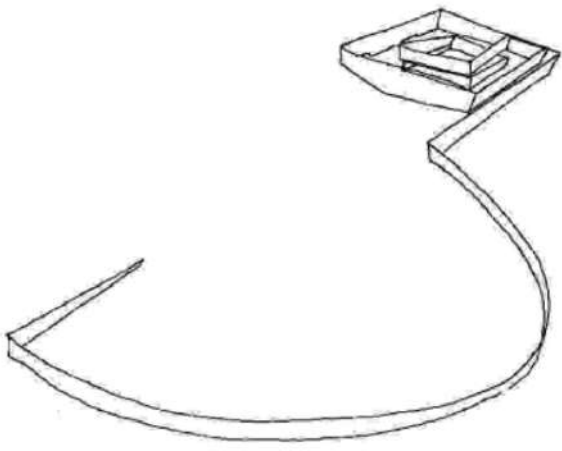
Dienst der
Stadsuitbreiding en Volkshuis
GEMEENTE GRONING
Afd. Bouwkunde

Vensterschool, Oliemuldersweg (1998)

Gelegen naast de Van Houtenschool vormt de Vensterschool met zijn 'zwevende' vorm en open glazen pui een contrast met de zware en sterk gewortelde uitstraling van Bouma's bakstenen sculptuur. Waar er in de Van Houtenschool een nadruk wordt gelegd op de solide, verticale uitdrukking van de muur, wordt de tegenhanger het centrale motief in de nieuwere school: de vloer. Het maaiveld wordt als het ware opgetild en draait in een spiraalvorm om een met drie monumentale bomen bekroonde patio heen (waardoor de wortels intact blijven). De patio, wat als peuterspeelplaats functioneert, voegt zich door de verhoogde vloervelden met het omliggende terrein en opent zich zo naar de vijver. Deze verbinding met de bestaande situatie wordt bevestigd door de bestaande pergola langs de vijver opnieuw in gebruik te nemen: zo wordt deze onderdeel van de bewegingslijn. Vanaf de pergola betreedt men het gebouw, waarna men zich in één beweging door het vrijwel gangloze interieur omhoog wervelt. De klaslokalen zijn aan de periferie gelegen en verschillen in grootte, waardoor de gang steeds in breedte verandert en geleidelijk van verkeers- tot verblijfsruimte wordt omgevormd. Door zich in één continue beweging omhoog te werken, wordt de tweedeling tussen begane grond en verdieping, gang en klaslokaal vermeden. De gang wordt dus zeggezegd een verbindend element, terwijl deze in het klassieke schooltype een scheidende functie beademde. Zoals in het Dom-Ino huistype van Le Corbusier leidt de combinatie tussen vloerveld en kolom voor een vrije bepaling van de gevelinvulling. In het ontwerp van Onix is er dan ook een speelse afwisseling van open (glas) en gesloten (houtpanelen) gevelvelden waardoor het uitzicht vrijelijk wordt gekaderd. De mogelijkheid om de gevel als dragend element te kunnen verwaarlozen vindt zijn oorsprong in de wijze waarop de moderne mens zijn omgeving waarneemt, namelijk: in beweging. Zoals Otto Wagner aan het begin van de 20^e eeuw duidelijk maakte moest de architectuur zich gaan afstemmen op een mens die niet meer stil zou staan. Het horizontale strokenraam is dus een uitdrukking van deze verandering, een die in de school van Bouma al enigszins tot uitdrukking komt: het horizontale venster strekt zich bijna over de volledige lengte van het gebouw en geeft zo expressie aan de fundamentele gedachte van wat een gang is: een lange, smalle ruimte waar men zich door voortbeweegt. Deze gedachte wordt in de Vensterschool zowel afgewezen als doorgevoerd. De gang wordt enerzijds van zijn statische, lineaire natuur ontdaan, en mengt zich met verblijfsruimte, terwijl het algehele gebouw eigenlijk één lange, spiraalvormig raamstrook is. Het is deze tweestrijd tussen wat een gang is en kan zijn, wat zich tot thema van het ontwerp vormt. Ach, misschien is het ook wel logisch: kinderen zijn natuurlijk altijd in beweging.

Montessorischool De Dijk, Beijum (2010)

De Montessorischool, gelegen in de bloemkoolwijk Beijum en ontworpen door Drost- en Van Veen architecten, bestaat uit een reeks verspringende, kubusvormige bouwvolumes wat zich op een natuurstenen voet boven het maaiveld bevindt. Het schoolgebouw is gelegen naast een kanaal met een in het oog springend, historisch dijklandschap. Het ontwerp, zoals in de woorden van de architect, speelt dan ook in op de krachtige vormen van dit landschappelijke element. De gang volgt namelijk het dijkprofiel en vormt de ruggengraat van het gebouw. Zoals de scholen van Bouma heeft deze school een gesloten en open gevel. De gesloten gevel bevindt zich aan de dijkzijde en is sculpturaler van vorm doordat de kubussen hier uit de gevellijn kragen: ze reageren hierdoor op het landschap en vormen de representatieve zijde. De publiek- en verkeersruimten zijn aan deze gevel gevestigd, terwijl de lokalen aan een open en meer zakelijke gevel aan de speelplaats grenzen. Dit contrast lijkt dus op de Boumascholen gebaseerd te zijn. In de volumes die uit de gevellijn kragen zijn er in deze delen gevelopeningen geplaatst waardoor er zichtlijnen in de lengterichting van het kanaal ontstaan (zie afbeelding links). Het gesloten gevelbeeld wordt hier dus niet verstoord, terwijl de parallel tussen gang en dijk – de lineaire as – visueel inzichtelijk wordt gemaakt. In de uitkragingen zijn verschillende werkplekken gevestigd, waardoor men verschillende perspectieven langs de dijk verkrijgt. In het ontwerp is de gang dus opnieuw het centrale, verbindende element; niet alleen programmatisch, maar ook met kijk op de situatie. Een ander karakteristiek is de wijze waarop ruimte flexibel gebruikt kan worden. Naast de vrij in te delen werkruimten dient de trap naast zijn gebruikelijke functie ook als zitobject, waardoor de centrale hal als podium kan dienen.

Brede School Rietwierde, Reitdiep (2012)

Gelegen in het gelijknamige Reitdiepdal, wordt deze woonwijk in het noordwesten van de stad gekarakteriseerd door meanderende rivieren en een vlak landschap. Het éénlaagse schoolgebouw voegt zich niet alleen naar de schaal van het kind maar ook naar het horizontale karakter van het open landschap. Deze combinatie van een openbare- en christelijke lagere school, met daarbij een kinderdagverblijf, peuterspeelzaal en wijkvoorzieningen dragen, net zoals de Bouma- en Wilhelmscholen een maatschappelijke functie. Zo dient de school zich tot scharnierpunt te vormen van een (in dit geval relatief onsamenvangende) uitbreidingswijk met weinig publieke voorzieningen. De individuele scholen delen naast de speelplaats dan ook de gymzalen, keuken, en overige publieke functies en is opgebouwd uit een lang en smal volume wat zich als een slinger om een centrale speelplaats wikkelt. Alle leslokalen zijn naar deze binnenplaats georiënteerd en worden aan de buitenzijde begrensd door een gang die als één band het geheel omsluit. De gang is, net zoals eerdere voorbeelden, hetgeen wat aan de beeldbepalende gevel is gevestigd en zorgt voor een relatief gesloten uitstraling. De gevel is opgedeeld uit drie horizontale stroken waarvan het middendeel iets naar binnen is gelegd met daarin een vensterstrook. Deze strook lijkt zich eindeloos om het gebouw heen te vormen en wordt gekenmerkt door een subtiële repetitie van roeden; zo worden deze als het ware een extensie van de hoge grassprietten (ja, echt zo). Dit accent is nog eens versterkt door de houten gevelelementen verticaal te oriënteren. Daarnaast is het silhouet van de plattegrond doorgevoerd in de omringende vijver. Oftewel, het gebouw zoekt een duidelijke inpassing in zijn landschap. Aan de binnenzijde kunnen de lokalen, doormiddel van schuifpuien direct naar de speelplaats worden geopend. Ook ontstaat er door de overkapping en het ietwat verhoogde maaiveld een overgangsruijtte tussen lokaal en speelplaats, terwijl directe zonsinval wordt vermeden. Er wordt dus een poging gedaan om de grens tussen binnen en buiten zo zacht mogelijk te maken: een motief binnen de Groningse scholenbouw.

